

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Факультэт традыцыйнай беларускай культуры і сучаснага мастацтва
Кафедра этналогіі і фальклору

УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедры

_____ В.В.Калацэй
01 верасня 2017 г.

УЗГОДНЕНА
Дэкан факультэта

_____ Н.У.Карчэўская
27 красавіка 2017 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

ВУСНАЯ НАРОДНАЯ ТВОРЧАСЦЬ: ТЭОРЫЯ ФАЛЬКЛОРУ

для спецыяльнасці 1-18 01 01 Народная творчасць (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці
1-18 01 01-05 Народная творчасць (фальклор)

Складальнік:

Э.К. Дарашэвіч, доктар філасофскіх навук, прафесар ўстановы адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Разгледжана і зацверджана
на пасяджэнні Савета ўніверсітэта 23 мая 2017 г.
пратакол № 9

Мінск, 2017

СКЛАДАЛЬНІК

*Э.К. Дарашэвіч, доктар філасофскіх навук, прафесар ўстановы адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»*

Рэцэнзенты:

*кафедра тэорыі і методыкі выкладання мастацтва ўстановы адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»;
Т.І. Кухаронак, старшы навуковы супрацоўнік дзяржаўнай навуковай
установы «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры»
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, кандыдат гістарычных навук,
дацэнт*

Разгледжаны і рэкамендаваны да зацвярджэння:

*кафедрай этналогіі і фальклору ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пракакол ад 20 красавіка 2017 г. № 9);
саветам факультэта традыцыйнай беларускай культуры і сучаснага
мастацтва ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і
мастацтваў» (пракакол ад 27 красавіка 2017 г. № 9);
саветам установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і
мастацтваў» (пракакол ад 23 мая 2017 г. № 9)*

Адказы за рэдакцыю: А.У.Рагуля

Адказы за выпуск: Э.К. Дарашэвіч

ЗМЕСТ

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА	4
2. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	6
2.1 Навучальны дапаможнік па дысцыпліне «Тэорыя фальклору».....	6
2.2 Канспекты (тэксты лекцый).....	7
3. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	42
3.1 Вучэбныя выданні, афіцыйныя рэкамендаваныя МА РБ.....	42
4. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ	43
4.1 Пералік пытанняў да семінарскіх і практычных заняткаў.....	43
4.2 Заданні для кантралюемай самастойнай работы і графік яе кантролю.....	48
4.3 Пералік пытанняў да заліку.....	49
4.4 Пералік пытанняў да экзамену.....	50
4.5 Пералік пытанняў да выніковай атэстацыі.....	52
4.6 Тэматыка рэфератаў, курсавых і дыпломных работ.....	53
4.7 Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў.....	54
5. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ.....	56
5.1 Тыпавая вучэбная праграма па дысцыпліне, вучэбная праграма УВА па вучэбнай дысцыпліне.....	56
5.2 Рабочы тэматычны план па дысцыпліне.....	57
5.3 Методыкі выкладання дысцыпліны.....	58
5.4 Метадычныя рэкамендацыі.....	60
5.5 Пералік выданняў і інфармацыйна-аналітычных матэрыялаў для вывучэння дысцыпліны.....	63
5.6 Інфармацыйна-аналітычныя матэрыялы.....	65

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная дысцыпліна «Вусная народная творчасць» складаецца з двух раздзелаў: «Тэорыя фальклору» і «Беларускі фальклор». Дадзены вучэбна-метадычны комплекс прызначан для вывучэння першага раздзела «Тэорыя фальклору».

Вучэбна-метадычны комплекс распрацаваны для ўстаноў вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь у адпаведнасці з патрабаваннямі адукацыйнага стандарту па напрамку спецыяльнасці 1-18 01 01-05 Народная творчасць (фальклор).

Тэматыка заняткаў раздзела «Тэорыя фальклору» накіравана на ўдакладненне ў свядомасці будучых спецыялістаў па захаванні нематэрыяльнай культурнай спадчыны месца фалькларыстыкі ў навуковым дыскурсе пра чалавека і чалавецтва. Змест дысцыпліны мае на ўвазе набліжэнне сучасных студэнтаў-гуманітарыяў да разумення спецыфікі этнічнага мыслення носбітаў каранёвай культуры Беларусі і фарміравання прафесійнай і сацыяльнай пазіцыі спецыялістаў-ахоўнікаў і даследчыкаў яе нематэрыяльнай культурнай спадчыны.

Выкладанне раздзела «Тэорыя фальклору» прадугледжвае сувязь з іншымі дысцыплінамі: «Методыка арганізацыі фальклорнай дзейнасці», «Міфалогія», «Этнаграфія» і «Фальклорны практыкум».

Мэта ВМК – азнаямленне са спецыфікай дысцыпліны праз характарыстыку фалькларыстыкі як навукі, вывучэнне асноўных этапаў навуковай сістэматызацыі і захавання фальклорных адзінак, раскрыццё асаблівасцей экспедыцыйных даследаванняў фальклору.

Задачы:

- пазнаёміць студэнтаў з асноўнымі паняццямі і тэрміналогіяй вывучаемай дысцыпліны;
- засвоіць веды па гісторыі фарміравання фалькларыстыкі як асобнай навуковай галіны;
- раскрыць патэнцыял фальклорных помнікаў для этнакалогіі беларусаў і для рэвіталізацыі іх нематэрыяльнай культурнай спадчыны;
- сфарміраваць аналітычную кампетэнцыю даследчыкаў і пераемнікаў (забяспечыць разуменне спецыфікі і значнасці фальклорнай спадчыны для мадэлявання ўмоў яе захавання) у іх будучай прафесійнай дзейнасці.

У выніку вывучэння раздзела «Тэорыя фальклору» студэнты павінны ведаць:

- агульнатэарэтычныя пытанні беларускай фалькларыстыкі і асноўныя крыніцы навуковай інфармацыі па фальклору;

- асноўныя метады фалькларыстычных даследаванняў і методыку збірання фальклору;
- асноўныя тэарэтычныя паняцці, разгледжаныя ў межах дадзенай дысцыпліны;
- раздзелы, школы і напрамкі фалькларыстыкі;
- асноўныя падыходы да класіфікацыі фальклорных адзінак па відах і жанрах;
- агульную характарыстыку, структуру, змест і гістарычную панараму фарміравання нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі.

Студэнты павінны ўмець:

- аналізаваць фальклорныя творы з пункта гледжання іх архаікі, прыналежнасці да таго ці іншага абраду ці да пэўнай сістэмы жанраў;
- выяўляць найбольш дасканалыя ў мастацкіх адносінах узоры фальклорных твораў і іх сувязь з іншымі часткамі духоўнай культуры;
- аналізаваць фальклорныя помнікі з пункта гледжання іх прыналежнасці да той ці іншай храналагічнай ці відавой сістэмы;
- карыстацца навуковай і даведчнай літаратурай па пытаннях дысцыпліны.

З ліку эфектыўных педагагічных метадаў і тэхналогій навучання, якія адпавядаюць агульным патрабаванням да фарміравання прафесійнай кампетэнцыі студэнта, набыццю ведаў у галіне тэорыі фальклору і фарміраванню ў іх вопыту самастойнага вырашэння разнастайных задач, вылучаюцца наступныя:

- тэхналогіі вучэбна-даследчыцкай дзейнасці;
- рэпрадукцыйныя метады (расказ, тлумачэнне, гутарка, дыскусія, лекцыя, дэманстрацыя кіна- і аўдыязапісаў);
- метады самастойнай работы студэнтаў (работа з першакрыніцамі, расшыфроўка аўдыя- і відэаматэрыялаў);
- праблемныя (творчы дыялог, назіранне);
- кантрольна-ацэначныя метады.

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў прадугледжвае вывучэнне асобных тэм і раздзелаў дысцыпліны з выкарыстаннем метадычных рекамендацый і літаратуры, рэкамендаванай выкладчыкам. Кантроль самастойнай работы студэнтаў адбываецца перыядычна падчас аўдыторных заняткаў.

У адпаведнасці з тыпавым вучэбным планам на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Вусная народная творчасць» усяго адведзена 1144 гадзіны, з якіх 558 – аўдыторныя заняткі (150 гадзін лекцый, 292 – семінарскіх, 76 – практычных і 40 індывідуальных).

Рэкамендуемая форма кантролю ведаў – залік і экзамен.

2. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ ВМК

2.1 Навучальны дапаможнік па дысцыпліне «Тэорыя фальклору»

1. Дарашэвіч, Э., Тэорыя фальклору / Э. Дарашэвіч // У тэзаўрусе Беларусі : да 80-годдзя Энгельса Дарашэвіча. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2011. – С. 10 – 80.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

1.2 Канспекты (тэксты лекцый)

УВОДЗІНЫ

Пытанні

1. Задачы курса.
2. Актуальнасць вывучэння каранёвых форм культуры

1. Задачы курса.

Неабходнасць вывучэння каранёвых, стыхійна склаўшыхся форм культуры, якія праіснавалі тысячагоддзі і паспяхова выканалі галоўную функцыю культуры (функцыю задавальнення *фізічных і духоўных запатрабаванняў этнасу як біясацыяльнай сістэмы*), неаднаразова падкрэслівалася шэрагам навукоўцаў. У гэтым кантэксце даследаванні фалькларыстаў і этнічных антрапологаў раўняюць з вывучэннем універсальных форм чалавечай гісторыі [Kroeber, 44, с. 5]. І сапраўды, фалькларысты даследуюць асобныя *каранёвыя формы арганізацыі мыслення і паводзін* – асобныя традыцыйныя культуры.

У XXI стагоддзі відавочна, што традыцыйныя культуры сябе гістарычна спраўдзілі – праіснавалі пэўны (вельмі працяглы) час, дастатковы для таго, каб стаць спадчынай, перадаваемай паміж пакаленнямі з нагоды сваёй каштоўнасці для супольнасці. Многія элементы вясковых еўрапейскіх культур увайшлі ў светапогляд і паводзіны гараджан і невынішчальны з іх культуры, бо ахоўваюць псіхічнае і фізічнае здароўе чалавека, бароняць яго ад стрэсаў, адзіноты, канфліктаў з сабою і ўласным асяродкам. Французкі геній XX стагоддзя Ренэ Генон папярэдзваў, што традыцыя й можна лічыць *не ўсялякае перайманне, а перайманне таго, што вартае пераймання* [Генон]. Таму кожная вывучаная традыцыя (і яе мадыфікацыя, развіццё, сінтэз з сучаснасцю), бяспрэчна, прапануе нешта карыснае для гістарычнага вопыту і стратэгіі выжывання чалавецтва ўвогуле.

Асэнсаванне спадчыны традыцыйнай культуры, пошук форм яе інтэграцыі ў сучаснасць – актуальная тэарэтычная і практычная

праблема для еўрапейцаў XXI стагоддзя, якія з увагай глядзяць на Усход, што дэманструе жыццяздольны сінтэз традыцый і мадэрнізму (Японія, Карэя, Кітай, Індыя, Арабскія Эміраты), які вядзе ўсходнія нацыі да эканамічнага і культурнага дамінавання ў свеце. Эдвін Тофлер у творах «Трэцяя хваля» і «Футуршок» адзначае: выйсце з культурнага крызісу Захаду – вяртанне да глыбіннай спадчыны яго культуры. Даследчык падкрэслівае, што такія інтэнцыі актуальныя нават у ЗША (краіне поліэтнічнай, чья культура сфарміравана пераважна на аснове касмапалітызму і мадэрнізацыі) таму, што толькі традыцыі ўпарадкоўваюць інавацыі (колькасць якіх імкліва-бескантрольна нарастае) і толькі традыцыі здольныя паменшыць «шок ад інавацый культуры», якім пранята мяжа XX і XXI стагоддзяў.

Сёння нематэрыяльная культурная спадчына – помнікі фальклору – запатрабаваны грамадствам на новым – глабалізацыйным – «вітку» яго развіцця. Фальклор вабіць увагу і вузкага кола даследчыкаў, і прадстаўнікоў буйных сацыяльных рухаў (традыцыяналістаў, футуролагаў, аматараў поп-арта і авангарда), якія часам паўстаюць і ў якасці вытворцаў ці спажывцоў твораў мастацтва, заснаванага на традыцыйных формах. Даследчыкі амаль адзінагалосна сцвярджаюць, што фальклор – праграмная аснова ўсёй гуманістычна арыентаванай сусветнай мастацкай культуры, крыніца асобных нацыянальных мастацкіх традыцый, увасабленне самасвядомасці народаў.

Курс мае на мэце: 1) азнаямленне са спецыфікай фальклору праз характарыстыку фалькларыстыкі як навукі, якая яго вывучае; 2) вызначэнне эвалюцый сферы інтарэсаў, асноўных паняццяў, катэгорый фалькларыстыкі, яе найбольш значных тэарэтычных і метадалагічных праблем; 2) азнаямленне з асноўнымі этапамі запісу, навуковай сістэматызацыі і захавання фальклорных адзінак.

Пры падрыхтоўцы манаграфіі да друку ставіліся наступныя з а д а ч ы :

- пазнаёміць чытача з асноўнымі паняццямі і тэрміналогіяй тэорыі фальклору;

- экспліцыраваць заканамернасці фарміравання фалькларыстыкі як асобнай навуковай галіны;
- раскрыць патэнцыял фальклорных помнікаў для этнаэкалогіі беларусаў і для рэвіталізацыі іх нематэрыяльнай культурнай спадчыны;
- сфарміраваць аналітычную кампетэнцыю даследчыкаў і пераемнікаў (забяспечыць разуменне імі спецыфікі і значнасці) фальклорнай спадчыны для мадэлявання ўмоў яе захавання ў працэсе іх будучай дзейнасці.

2. Актуальнасць вывучэння каранёвых форм культуры

Апошнім часам усё больш настойліва паўстае праблема суаднясення дасягненняў, зместу і метадык усходнееўрапейскай фалькларыстыкі і адпаведных праяў англа- і франкамоўнай культурнай антрапалогіі. Пры фарміраванні тэкстаў выдання аўтары імкнуліся «балансаваць» паміж двума падыходамі да традыцыйнай культуры. Паколькі большасць суайчыннікаў, зацікаўленых у даследаванні і захаванні фальклорных помнікаў¹, абаяна на славянамоўныя крыніцы, агульны падыход, вытрыманы ў кнізе, застаецца ў рэчышчы ўсходнееўрапейскай фалькларыстыкі. Адначасова, дзе толькі магчыма, рабіліся зноскі на дасягненні сацыякультурных антрапологаў, паколькі (пры «шырокай» трактоўцы фальклору), можна зазначыць, што яны даследуюць з фалькларыстамі адно і тое ж².

Сцісласць і кампактнасць выдання невыпадкова, паколькі яно носіць абагульняючы, сістэмны характар, асвятляе асноўныя кірункі, вектары і агульныя заканамернасці сучаснай фалькларыстыкі. Для падрабязнага азнаямлення з яе складовымі існуюць вузкасפעцыялізаваныя даследаванні і практычная дзейнасць. Пры напісанні кнігі бралася да ўвагі меркаванне

¹ Натуральна, што даследаваць фальклор без мэты яго захаваць (і без веры ў магчымасць гэтага), хоць бы ў адаптаваных, мікставых формах – не п і с ь м е н н а і н е э т ы ч н а .

² Фалькларысты XXI стагоддзя падкрэсліваюць, што гіпотэзы і вывады фалькларыстыкі «асвятляюць праблемы іншых наук у нечаканым ракурсе» і «здольны зацікавіць (і ўжо зацікавілі) гісторыкаў, археолагаў, антрапологаў, лінгвістаў, фаналагаў, генэтыкаў, неўролагаў, а таксама медыкаў, якія вывучаюць вытокі і распаўсюджанне заікання і дыслексіі» [Жорданія, с. 247]. Падаецца, што гэты пералік далёка не поўны.

спецыялістаў, што звычайна «курс фальклору, які чытаюць ва універсітэтах, мала спрыяе цэласнай інтэрпрэтацыі прадмета», паколькі «фальклор разглядаецца ў ключы толькі літаратурнаўчых паняццяў» [Анікін, с.3]. Каб пазбегнуць залішняй універсальнасці і неабгрунтаванага практыкай тэрэтызавання, у змест выдання ўвайшлі тэмы па практычнай палявой фалькларыстыцы, ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны, постфальклору, этапах станаўлення постфальклору ў Беларусі. Падаецца, што гэта павінна забяспечыць комплексны падыход да фальклору як да сінкрэтычнай светасузіральна-паводзіннай асновы этнічнай культуры беларусаў, іх традыцыйнай культуры.

Увогуле, калі весці гаворку пра актуальнасць даследавання фальклору, традыцыйнай культуры ў XXI стагоддзі (стагоддзі «інфармацыйнага выбуху» і глабалізацыі), варта памятаць, што аснова гуманізму і людскасці – т.зв. «агульначалавечыя каштоўнасці – не універсальныя, яны створаны ў культурах асобных народаў»³, а, як сцвярджаюць этнографы: «...кожны фрагмент сусветнай культуры належыць усяму чалавецтву цалкам, таму шкодных ведаў няма, як няма і бессэнсоўнага мастацтва» [Бромлей, Подольный, с.26]. Практычныя намаганні па дасягненні пэўнай мэты, як вядома, ад пачатку (калі ставяць дасягальныя мэты) павінны быць добра змадэляванымі, падрыхтаванымі тэрэтычнымі выкладкамі, таму гісторыкі культуры і эстэтыкі лічаць, што: «Сёння, як ніколі раней, важнае значэнне набывае агульная тэорыя фальклору, якая магла б стаць навуковай асновай для практычнай фалькларыстыкі, запраграмаванай на адраджэнне народнай творчасці» [Конан-1, с.61].

³ Гэта выказванне належыць Таццяне Вінаградавай, фалькларысту, педагогу, кіраўніку цэнтра этнакультурнага выхавання «Кіцежград» з Санкт-Пецярбургу.

1. ФАЛЬКЛОР, ЯГО АДЗНАКІ, АСАБЛІВАСЦІ, ГІСТОРЫЯ

Пытанні па тэме

1. Дэфініцыя «фальклор», яе этымалогія і значэнне
2. Эвалюцыя дэфініцыі «фальклор»
3. Міжнародная ўніфікацыя дэфініцыі «фальклор»

Літаратура па тэме

Бахтин, М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1965. – С. 227 – 248.

Восточнославянский фольклор: слов. науч. и нар. терминологии / Редкол.: К.П.Кабашников (отв. ред.) и др. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – С. 178 – 200.

Говард, М. Сучасная культурная антрапалогія / М. Говард ; пад рэд. П. Церашковіча. – Мінск : Тэхналогія, 1995. – С. 278 – 300.

Хейзинга, Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня / Й. Хейзинга; пер. с нидерланд. и примеч. В.В. Ошиса ; общ. ред. и послесл. Г.М. Тавризян. – М. : Прогресс : Прогресс-Академия, 1992. – 464 с.

Чистов, К.В. Народные традиции и фольклор / К.В.Чистов. – Л. : Наука, 2008. – С. 174 – 184.

1.1 Дэфініцыя «фальклор», яе этымалогія і значэнне

«Я кожны дзень чую тут спевы на розных мовах, у іх гучыць душа народа...», – пісаў напрыканцы XVIII стагоддзя на Гарадзеншчыне адзін з найбольш адметных, рознабакова адораных і адукаваных прадстаўнікоў Асветы на Беларусі канцлер Вялікага Княства Літоўскага Іаахім Храптовіч⁴ [Дарашэвіч, дыс., с. 163]. Трэба адзначыць, што ў тагачаснай

⁴ Іаахім Храптовіч (1729 – 1812) пакінуў пасля сябе цікавыя творы па мастацтвазнаўству і палітэканоміі, вызваліў ад прыгону сялян з уласных маёнткаў на Гарадзеншчыне і Міншчыне, сустракаўся з Вальтэрам і Руссо, быў энцыклапедычна адукаваным прагрэсіўным мысліўцам і практыкам. Акрамя гэтага ён (у

Еўропе творчыя асобы і даследчыкі-навукоўцы, як правіла, толькі-толькі пачыналі цікавіцца не выключна Антычнасцю ці арыенталізмам, але і песнямі, паданнямі і звычаямі ўласнага народа, з асяродку якога яны ўсе з’явіліся. Паводле назіранняў культуролагаў над кірункамі еўрапейскай грамадскай думкі часоў Асветы, менавіта «другая палова XVIII стагоддзя ў Брытаніі і Нямецчыне характэрызуецца... адмысловай увагай да фальклору; можна ў пэўнай ступені казаць нават аб адкрыцці фальклору для літаратуры, адбыўшымся ў гэтую эпоху. Пры гэтым справа найперш тычылася свайго нацыянальнага і мясцовага (у межах нацыянальнага) народнага мастацтва [Бахтин, с. 234].

Разам з тым, яшчэ каля 50 год асветнікі, даследчыкі, збіральнікі і калекцыянеры рарытэтаў для абазначэння традыцыйнай народнай культуры *вуснага тыпу* выкарыстоўвалі «другасныя», «не канцэптуальныя» словазлучэнні: «вясковыя старажытнасці», «вясковая старына», «жывая старына». Аднак ужо з XIX стагоддзя *ф а л ь к л о р* (ад *ангельск.* *folklore* – народныя веды, народная мудрасць) ужо – міжнародная дэфініцыя, якая абазначае *народную, традыцыйную культуру ў сукупнасці яе разнастайных праяў*. Яе прапанаваў у 1846 годзе Уільям Джон Томс – брытанскі археолаг. У друку і спецыяльнай літаратуры дагэтуль як сінонімы слова «фальклор» ужываюць словазлучэнні «народная творчасць», «народная культура», «руральная культура», «народныя традыцыі». Пры гэтым «фальклор» атаясамліваецца з вытокамі культуры менавіта пэўнага народа, пэўнай нацыі, каранёвай нацыянальнай культурай, а само з’яўленне дэфініцыі было выклікана самавызначэннем еўрапейскіх нацый і барацьбой народаў свету з каланіялізмам – прагрэсіўнымі працэсамі развіцця чалавечай супольнасці, якія ў XVIII і XIX стагоддзях ішлі вельмі актыўна і паспяхова.

1.2 Эвалюцыя дэфініцыі «фальклор»

Дэфініцыя «фальклор» мела ўласную эвалюцыю, развіццё. Першапачаткова ёю абзначалі паралельна як сам *прадмет навуковага даследавання* («фальклор» у значэнні «традыцыйныя веды і мастацтва народа»), так і *навуковую галіну* («фальклор» у значэнні «народазнаўства»). Потым прадмет даследавання і навуку «развялі»: пакінулі разуменне фальклору выключна як *прадмета навуковага даследавання* («фальклор» як «традыцыйныя веды і мастацтва народа»), а навуковую галіну, якая вывучае гэты прадмет, назвалі «**ф а л ь к л а р ы с т ы к а**».

А б ' ё м відаў народнай культуры, якія абзначалі словам «фальклор» мяняўся ў залежнасці ад пануючай навуковай парадыгмы. Напрыклад, на досвітку фалькларыстыкі ў 1879 годзе Ангельская фальклорная грамада (Folklore Society) трактавала дэфініцыю «фальклор» у двух значэннях – шырокім і вузкім. У шырокім – як цалкам усю непісьмовую (вусную) гісторыю народа ў легендах, паданнях, міфах, у вузкім – як старажытныя аграрныя звычаі і абрады, якія на індустрыяльным этапе развіцця грамадства часткова ператварыліся ў прымхі і забабоны. А славянамоўныя даследчыкі, якія пачалі выкарыстоўваць дэфініцыю «фальклор» з 1880-1890 гадоў, сінанімічна да «фальклору» ўжывалі такія словазлучэнні як «сукупнасць народных ведаў», «народная паэзія», «жывая старына». Апошняю назву дагэтуль носіць найбольш аўтарытэтнае расійскае навуковае перыядычнае выданне па фалькларыстыцы – часопіс «Жывая старына».

У XX стагоддзі слова «фальклор» паступова «пакрывала» ўсё больш і больш відаў народнай культуры (легенды і паданні, народная песенная творчасць, народная інструментальная музыка, народная медыцына і г.д.), амаль да разумення пад гэтай дэфініцыяй усіх з'яў матэрыяльнай і духоўнай культуры народа. Таму некаторыя даследчыкі-фалькларысты пазамінулага і мінулага стагоддзя заклікалі абмежаваць выкарыстанне дэфініцыі толькі галіной нематэрыяльнай народнай культуры, а некаторыя ўвогуле зводзілі «фальклор» да значэння «вусная проза», «народная

паэзія», «вусная народная творчасць». Аднак такія «звужаныя» погляды ў асяроддзі навукоўцаў не прыжыліся.

1.3 Міжнародная ўніфікацыя дэфініцыі «фальклор»

У сярэдзіне XX стагоддзя фальклор яшчэ даволі актыўна бытаваў у руральных (вясковых) асяродках нават індустрыяльнай Еўропы; таму не асабліва вабіў увагу міжнароднай супольнасці. У гэты час у навуковай практыцы ўжываліся самыя розныя яго разуменні: ад надзвычай вузкіх – «рэлікты (перажыткі) першабытнай культуры ў духоўнай культуры цывілізаванага грамадства» да універсальных – «народныя традыцыі», «народныя веды», «сукупнасць народнай культуры».

На мяжы XX і XXI стагоддзяў у працэсе развіцця сацыялогіі культуры і культуралогіі паралельна з урбанізацыяй і са знікненнем традыцыйнага ладу жыцця еўрапейцаў, азіятаў, карэнных амерыканцаў (індзейцаў) стаўленне да фальклору паступова мянялася. Яго пачалі ахоўваць і (для стварэння дзейных механізмаў аховы фальклору) шукаць уніфікаваныя, стандартныя вызначэнні яго на міжнародным узроўні. У ніжэйпералічаных варыянтах дэфініцый сканцэнтравана і (што вельмі карысна) не вузкасפעцыялізавана, зразумела прадстаўлены сучасныя погляды на змест фальклору. Гэтыя погляды характэрызуюць не толькі яго структуру і ўтрыманне, але і пэўныя асаблівасці ўнутраных сувязяў у яго структуры, месца фальклора ў сучасным грамадстве.

Міжнародная нарада ўрадавых экспертаў па захаванні фальклору пры UNESCO (Парыж, 1985 год) дала наступнае яго разуменне: «Фальклор (як частка традыцыйнай народнай культуры) – гэта калектыўная і заснаваная на традыцыях творчасць груп ці індывідуумаў, якая вызначаецца надзеямі і памкненнямі супольнасці, выражае яе культурную і сацыяльную самабытнасць; фальклорныя ўзоры перадаюцца вусна, шляхам імітацыі. Яго формы ўключаюць мову, вусную літаратуру, музыку, танец, гульню, міфалогію, абрады, звычаі, рамёствы, архітэктурную і іншыя віды мастацкай творчасці».

Бясспрэчна, што ў XXI стагоддзі фальклор, як (у мінулым) «культура народных мас» не атаясамліваецца з індустрыяльным паняццем «масавая культура» і сёння ў значнай ступені ён супрацьстаіць апошняй як форма творчай дзейнасці. Каб адмежаваць сапраўдную народную творчасць ад штучных маскультурных кітэвых падробак «пад фальклор» (напрыклад, ад з'явіўшайся ў сярэдзіне XX стагоддзя мастацкай самадзейнасці), сучасныя фалькларысты, сацыёлагі і культуролагі паэтапна ўводзілі такія дэфініцыі як «аўтэнтчны фальклор», «традыцыйная культура» і «нематэрыяльная культурная спадчына чалавецтва».

Аўтэнтчны фальклор (паводле *ангельск.* authentic – сапраўдны) – творчасць і паводзіны вясковай супольнасці ў яе «матчыным» ландшафце, у спантаным натуральным самавьяўленні, якія захоўваюць рэгіянальныя рысы. Ён характэрызуецца перадусім устойлівымі якасцямі мясцовай народнай творчасці (у якой адлюстраваны светапогляд і адаптацыя суполкі да сацыяльнага і прыроднага атачэння): *жанравай наменклатурай, рэпертуарам, стылем, выканаўчай манерай*. Вырваны з свайго асяродку, перанесены на сцэну ці на іншую этнічную глебу, апрацаваны, ён звычайна губляе свае якасці.

Традыцыйная культура (паводле *лац.* traditio – перадача) – мясцовыя па паходжанні элементы сацыяльнай і мастацкай спадчыны (нормы паводзін, каштоўнасці, ідэі, звычаі, абрады), якія перадаюцца ад пакалення да пакалення і існуюць у супольнасці напрацягу працяглага часу з прычыны іх карыснасці для яе самазахавання.

Нематэрыяльная культурная спадчына (паводле *ангельск.* oral and intangible heritage of humanity – вусная і неасязаемая спадчына чалавецтва) – узоры вуснай народнай творчасці і тэхналогіі рамёстваў, якія перадаюцца ад пакалення да пакалення, няспынна аднаўляюцца супольнасцямі і суполкамі ў сувязі з прыродным атачэннем і гісторыяй, фарміруюць у іх пачуццё самабытнасці і спадкаемства, спрыяюць творчасці чалавека і павазе да

культурнай разнастайнасці. Асноўная адзнака такой спадчыны – жывое бытаванне традыцыі, яе існаванне ў побыце народа.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Раздзел I

НАВУКОВЫЯ АСНОВЫ ФАЛЬКЛАРЫСТЫКІ

2. ФАЛЬКЛАРЫСТЫКА І ЯЕ РАЗДЗЕЛЫ

Пытанні

1. Навуковы інтарэс да фальклору і фалькларыстыка
2. Фалькларыстыка ў сістэме гуманітарных навук
3. Раздзелы фалькларыстыкі

Літаратура па тэме

Азадовский, М.К. История русской фольклористики / М.К.Азадовский. – М., 1958. Т.1.; 1963. Т.2. – С. 38 – 56.

Слов'янска фольклористика. – Київ, 2008. – С. 130 – 184.

Чистов, К.В. Народные традиции и фольклор / К.В.Чистов. – Л. : Наука, 1986. – С. 120 – 136.

2.1 Навуковы інтарэс да фальклору і фалькларыстыка

Лічаць, што першыя формы фальклору з'явіліся паралельна са з'яўленнем у асяродку чалавецтва маўлення – напрацягу апошніх 350 тысяч гадоў. Даследчык Іосіф Жарданія [Жарданія, с.242] прыводзіць наступную храналогію пераходу чалавечых супольнасцяў розных рэгіёнаў свету да гукавысотна-раздзельнага маўлення.

Табліца 1

Пераход розных рэгіёнаў свету да гукавысотна-раздзельнага маўлення

Чалавечыя папуляцыі					
Усходняй Азіі	Аўстраліі	еўрапеідаў Паўночнай Афрыкі Заходняй Азіі	Паўночнай Еўропы і горных рэгіёнаў Еўропы	Афрыкі на поўдзень ад Сахары	на ад
350-320 тысяч гадоў таму	130 тысяч гадоў таму	105-95 тысяч гадоў таму	40-32 тысячы гадоў таму	менш 30 тысяч гадоў таму	

Згодна выкладкам Жарданія, можна сцвярджаць, што першыя формы фальклору – песня і танец (карагод) – ужо існавалі як формы сацыяльнай камунікацыі папуляцый Еўразіі пры сумесным выкананні яе супольнасцямі⁵ магічных рытуалаў прыкладна 350 тысяч гадоў таму. Іх аўтары, носьбіты і захавальнікі на працягу тысячагоддзяў карысталіся павагай народа, ад пачатку і пазней часам мелі высокі сацыяльны статус (святароў, шаманаў,

⁵ Відавочна, супольнасцямі паляўнічых і збіральных.

чараўнікоў, традыцыйных музыкаў-прафесіяналаў⁶), а самі ўзоры вуснай народнай творчасці старанна захоўваліся і высока цаніліся знаўцамі. Яшчэ вялікі Платон, калі разважаў аб прыродзе сапраўднай паэзіі, спасылаўся менавіта на *народныя ўяўленні пра тэхналогію і асаблівасці паэтычнай творчасці* [Розін, 223].

Аднак асабліва сістэмна і ў пісьмовым выглядзе асэнсоўваць плён спадчыны традыцыйнай культуры людзі пачынаюць па меры фарміравання буйных урбаністычных асяродкаў, не звязаных з вясковай (руральнай) культурай, ці ў сувязі з гандлёвымі і імперска-ваяўнічымі кантактамі з суседнімі, непадобнымі па культуры народамі. Так, першы аналіз лекаў і тэрапеўтычных прыёмаў, якімі карысталіся міжземнаморскія вясковыя знахаркі, пакінулі элінскія медыкі-гараджане; а першыя звесткі пра каранёвыя міфы і абрады кельтаў, германцаў, славян збіралі рымскія і візантыйскія ваяры, спецслужбы, каланіяльныя адміністратары і місіянеры.

Усходнеславянскія даследчыкі гісторыі фалькларыстыкі сцвярджаюць, што навуковы, прафесійны інтарэс да фальклору ўзнік у Еўропе ў сувязі з дзейнасцю італьянскага філосафа Джамбаціста Віко і асветнікаў XVIII стагоддзя, асабліва нямецкага эстэтыка Іагана Готфрыда Гердэра і французскага зачынальніка антрапалогіі Клода Адрыена Гельвецыя⁷. Пачатак спецыяльнага вывучэння, збірання фальклору і фарміраванне першых навуковых накірункаў еўрапейскай фалькларыстыкі адносіцца да першай паловы XIX стагоддзя. У працах тагачасных даследчыкаў, якія вывучалі фальклорныя помнікі, міфы, паводзінную культуру народаў (у мэтах спрыяння вызваленча-дэмакратычнаму руху, фарміраванню нацый у нетрах імперскіх утварэнняў Еўропы) метадолагі бачаць структуру і сістэмную арганізацыю навуковай веды. *Навука аб фальклоры* атрымала назву

⁶ Пра высокі сацыяльны статус традыцыйных музыкаў-прафесіяналаў, якіх нерэlevantна лічыць «аматарамі» і «ненавучанымі самародкамі» падрабязна пісаў акадэмік Ігар Маціеўскі [Маціеўскі, с. 11 – 14].

⁷ Даследаванні Віко, Гердэра і Гельвецыя былі накіраваны на гісторыю чалавецтва ўвогуле, параўнанні агульнага і адрознага ў этнічных культурах (у мове, казках, песнях, светапоглядзе, звычаях і абрадах). Але ўсе яны цікавіліся фальклорнымі помнікамі з разуменнем неабходнасці вывучэння і аховы каранёвых культур еўрапейцаў для будучага дасканалення прыроды чалавека ў мэтах яго выжывання.

фалькларыстыка. Яна аформілася паступова ў складзе філасофіі, этнаграфіі, літаратуразнаўства, музыказнаўства і тэатразнаўства.

2.2 Фалькларыстыка ў сістэме гуманітарных навук

За свой 300-гадовы «метадалагічна-сістэмны» шлях фалькларыстыка падпадала пад уплывы разнастайных сумежных навук (гісторыі, сацыялогіі, культуралогіі, сацыяльнай псіхалогіі, лінгвістыкі, семіётыкі), узбагачала іх і сама ўдасканалвалася як навука. Пры гэтым, фалькларыстыка «...тады стане сапраўднай навукай, калі яна ў поўнай меры распрацуе свой паняццыйны апарат», прычым менавіта «...ў гэты бок ідзе яе развіццё» [Анікін, с.27].

Сёння фальклор, яго бытаванне, спецыфіку, склад і гісторыю вывучаюць у двух аспектах – вучэбным і даследчым. Вучэбны аспект шчыльна знітаваны з пераемнасцю фальклорных узораў, іх мастацкай рэканструкцыяй і нават з рэвіталізацыяй (вяртаннем у побыт); даследчы – з архівізацыяй і аховай помнікаў фальклору. Адапаведна профілю навуковых дысцыплін, якія займаюцца фальклорам, адрозніваюць чатыры віды яго вывучэння (табл.1).

Табліца 1 – Асноўныя віды вывучэння фальклору

Вывучэнне фальклору			
філалагічнае	этнаграфічнае	мастацтвазнаўчае	комплекснае
адапаведныя адгалінаванні навукі			
літаратуразнаўства, лінгвістыка, этналінгвістыка, парэміялогія	этнаграфія, этнакасюмалогія, аўдыёвізуальная антрапалогія	этнамузыкалогія, этнахарэаграфія, кагнітыўная музыкалогія	этналогія, культуралогія, сацыялогія, этнапедагагіка, этнасеміётыка

Гэта досыць розныя па падыходах і метадалогіі навуковыя дысцыпліны. Звычайна гісторыя вывучэння фальклору разглядаецца як паслядоўная (паэтапная) змена шматлікіх кірункаў і школ фалькларыстыкі. Але шэраг даследчыкаў уяўляюць гісторыю фалькларыстыкі як дынамічную сістэму суіснуючых адначасова розных школ і кірункаў навукі пра фальклор.

2.3 Раздзелы фалькларыстыкі

Для сучаснага развіцця фалькларыстыкі характэрна супрацоўніцтва фалькларыстаў-філолагаў, музыказнаўцаў, тэатразнаўцаў, харэографістаў. Маюць месца прыклады комплекснага вывучэння фальклору, што стварае перадумовы для ператварэння фалькларыстыкі ў навуку кампаратыўную, міждысцыплінарную. Даследчыкі адрозніваюць шэсць раздзелаў сучаснай фалькларыстыкі (табл.2).

Табліца 2 – Раздзелы фалькларыстыкі

Назвы раздзелаў					
гістарыяграфія фальклору	тэорыя фальклору	гісторыя фальклору	арганізацыя і методыка палявой работы	сістэматызацыя фальклорных фондаў	тэксталогія і эдыцыённыя прынцыпы фалькларыстыкі
прадмет даследаванняў					
Вывучае гісторыю збірання, публікацыі і вывучэння фальклору ўвогуле ці яго асобных жанраў, станаўленне і развіццё самой навукі пра фальклор, узнікненне школ і напрамкаў фалькларыстыкі	вывучае спецыфіку фальклору як традыцыйнай мастацкай творчасці народа, прынцыпы вывучэння фальклору, творчую прыроду традыцый, суадносіны агульнанародных, рэгіянальных і лакальных якасцяў фальклору, варыятыўнасць, поліфункцыянальнасць, паэтыку, роды, жанры і віды, фальклору	вывучае гістарычную абумоўленасць усіх з'яў, якія належаць да галіны фальклору, іх зместавую суаднесенасць з гістарычнымі і эпохамі, наяўнасць у фальклорных тэкстах прыкмет перыяду гісторыі, які іх нарадзіў	вывучае навукова абгрунтаваныя прыёмы збірання і запісу фальклору; усталёўвае задачы, акрэслівае сферу дзейнасці збіральнікаў; асноўныя паняцці: анкетаванне, запіс паўторны, франтальнае даследаванне рэгіёну, фіксацыя, расшыфроўка (націранне)	вывучае рысы, якія вызначаюць спецыфіку вялікіх і малых груп твораў і абумоўленыя задачамі іх даследавання, публікацыі і захавання; найбольш распрацаваная сістэма фальклорных сюжэтаў – каталог сказаў Аар-не-Томсана; асноўныя прынцыпы сістэматызацыі фондаў: этнаграфічны, гістарычны, эстэтычны, тэматычны, функцыянальны, кампазіцыйна-стылявы, рытміка-меладыйны	вывучае прыёмы фіксацыі фальклору, яго архівізацыі, расшыфроўкі аўдыё- і відэазапісаў, правілы дакладнай публікацыі іх (уключаючы акадэмічныя эдыцыі з каментарам і заўвагамі); галоўная мэта – аўтэнтычнасць апублікаванага матэрыялу
асноўныя прадстаўнікі ва Усходняй Еўропе					
Аляксандр Пыпін, Міхаіл Сперанскі, Барыс Сакалоў, Канстанцін Кабашнікаў, Міхаіл Грынблат	Віктар Гусеў, Кірыл Чыстоў, Ігар Маціеўскі	Барыс Рыбакоў, Барыс Пуцілаў, Дзмітрый Ліхачоў, Іван Франко, М.Азадоўскі	Н.Савушкіна, Б.Марохін, О.Правдзюк,	Соф'я Грыца, О.Дэй, І.Беразоўскі, Анатоль Фядосік	Філарэт Калеса, Клімент Квітка, Яўген Гіпіус, Е.Лінева

3. МЕТАДАЛОГІЯ ФАЛЬКЛАРЫСТЫКІ, ФАЛЬКЛАРЫСТЫЧНЫЯ ШКОЛЫ І НАПРАМКІ

Пытанні па тэме

1. Асноўныя метады фалькларыстыкі.
2. Кірункі і школы фалькларыстыкі.

Літаратура па тэме

Азадовский, М.К. История русской фольклористики / М.К.Азадовский. – М., 1958. Т.1.; 1963. Т.2. – С. 60 – 96.

Белорусская этномузыкалогия : Очерки истории (XIX – XX вв.) /З.Можейко, Т.Якименко, Т.Варфоломеева и др.; под ред. З.Можейко. – Мінск : Тэхналогія, 1997. – С. 154 – 200.

Гусев, В.Е. Эстетика фольклора / В.Е.Гусев. – Л. : Наука, 2007. – С. 154 – 200.

3.1 Асноўныя метады фалькларыстыкі

Напярэдадні XXI стагоддзя аналітыкі навукі пазначалі, што: «Фалькларыстыка доўгі час існавала за кошт іншых навук і настаў час, калі навука пра фальклор павінна атрымаць самастойнасць. Гэта адбудзецца, калі яна асэнсуе свой прадмет, створыць уласную тэорыю, уласны метады» [Анікін, с.27]. Вядома, што метады – (*грэч.* *methodos* – шлях даследавання) – *сукупнасць прыёмаў практычнага ці тэарэтычнага пазнання і асваення рэчаіснасці, а метадалогія – аб'яднанне розных метадаў у парадыгму для паспяховага правядзення навуковага даследавання.*

Вывучэнне фальклору вырашае розныя задачы і таму да яго існуюць некалькі навуковых падыходаў. Фальклор разглядаюць у наступных аспектах (падыходах): *сінхронным* (вывучэнне фальклору ў адзіны часовы «зрэз»), *дыяхронным* (вывучэнне часовых змен у фальклору напрацягу пэўнага тэрміну), *сістэмным* (падыход да фальклору як да сістэмы элементаў), *рэгіянальным* (вывучэнне фальклору аднаго гісторыка-культурнага рэгіёну, паселішча), *функцыянальным, тэксталагічным, сацыялагічным*. Асноўныя метады, якія шырока выкарыстоўваюцца ва ўсходнеславянскай фалькларыстыцы (табл.3) – *гісторыка-геаграфічны, гісторыка-тыпалагічны, структурна-тыпалагічны.*

Табліца 3 – Асноўныя метады фалькларыстыкі

Назвы метадаў		
гісторыка-геаграфічны	гісторыка-тыпалагічны	структурна-тыпалагічны
<i>назвы-сінонімы</i>		
геаграфічна-картаграфічны, географ-гістарычны, статыстычны	географ- тыпалагічны	структурна-этналагічны, семіятычны

<i>заснавальнікі і найбуйныя прадстаўнікі</i>		
Ю. Крон, К. Крон Анці Аарне	Віктар Жырмундскі Еліазар Меляцінскі	Уладзімір Проп
<i>сутнасць</i>		
разуменне гістарычнага развіцця фальклору як руху ад простых і ясных форм (праформ) да ўскладнёных	прызнанне дамінантнасці агульных законаў сацыяльна-гістарычнага развіцця для фальклорных структур розных народаў	з'явам фальклору ўласціва стабільная структурная арганізацыя, выяўленне якой удакладняе іх генезіс і храналогію развіцця
<i>прынцыповыя асаблівасці</i>		
вычляненне праформы пэўнай фальклорнай з'явы, выяўленне яе прарадзімы і вызначэнне часу яе ўзнікнення; да тэксту даследавання пэўнай з'явы фальклору дадаюцца храналагічныя дыяграмы і геаграфічныя карты яго міграцыі	аналіз генезісу, семантыкі, функцый пэўнай фальклорнай з'явы праз пошук яе этнаграфічных сувязяў і вонкавых уплываў	вызначэнне структуры (унутранай арганізацыі) фальклорнай з'явы, на аснове гэтага аналіз яе гістарычных каранёў

На характэрных метадах і агульнай метадалогіі фалькларыстыкі пабудаваны метадыкі розных відаў дзейнасці фалькларыстаў – напрыклад, метадыка збіральніцкай працы, метадыка апрацоўкі фальклорных адзінак і г.д.

3.2 Кірункі і школы фалькларыстыкі

К і р у н а к фалькларыстыкі ці ш к о л а фалькларыстыкі – гэта аб'яднанне ці шэраг даследчыкаў, працы якіх заснаваны на агульнай філасофскай, эстэтычнай, культуралагічнай ці іншай навуковай канцэпцыі. Працы прадстаўнікоў аднаго кірунку (школы) звычайна падобны па праблематыцы і метадалогіі, але адрозніваюцца па тэматыцы і высновах даследаванняў. Дэфініцыі кірунак і школа часцяком ўжываюцца як сінонімы. Жорсткага крытэрыя адрознення напрамку ад школы ў фалькларыстыцы не існуе. За некаторымі аб'яднаннямі даследчыкаў фальклору замацавалася абазначэнне «кірунак», за другімі – «школа». К і р у н к і фалькларыстыкі звычайна называюцца па назве асобнай навукі, на сінтэзе з якой фалькларыстыкі заснаваны іх метадалогіі (сацыялагічны, семіятычны, псіхааналітычны, структуралісцкі напрамкі). Ш к о л ы называюцца па абсалютна розных крытэрыях: па прозвішчу заснавальніка (школы мовазнаўцы Аляксандра Весялоўскага, лінгвіста Мікалая Мара, этнамузыкалага Філарэта Калесы); па назве тэорыі, якой трымаецца большасць прадстаўнікоў (міграцыйная, этнапсіхалагічная, культурна-гістарычная школы фалькларыстыкі); па нацыянальнасці фалькларыстаў-

заснавальнікаў (фінская, руская гістарычная) ці па назве месцазнаходжання базавай навуковай установы, у якой працавалі заснавальнікі (кембрыджская школа, тартуская школа, заснаваныя ва універсітэтах гэтых гарадоў).

Наяўнасць школы – гарантаванае вырашэнне навуковай праблемы, над якой працуюць даследчыкі-аднадумцы, якія карыстаюцца напрацоўкамі адно аднаго, узаемабагачаюцца і супрацоўнічаюць.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

4. ВІДЫ, ЖАНРЫ, ПАЭТЫКА ЎСХОДНЕЕЎРАПЕЙСКАГА ФАЛЬКЛОРУ

Пытанні па тэме

1. Асноўныя класіфікацыі фальклору
2. Віды фальклору
3. Жанры фальклору
4. Паэтыка фальклору

Літаратура па тэме

Аристотель. Поэтика. Риторика / Аристотель. – пер. с др.-греч. В.Аппельрота, Н.Платоновой. СПб.: Азбука-классика. – 2007. – С.12 – 24.

Чистов, К.В. К вопросу о принципах классификации жанров устной народной прозы / К.В.Чистов. – М., 1964.

Пропп, В.Я. Исторические корни волшебной сказки / В.Я. Пропп. – Л, 1946. – С.142 – 240.

Фядосік, А.С. Прынцыпы класіфікацыі і выдання фальклорных твораў у шматтомным зводзе беларускай народнай творчасці / А.С.Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 2003. – С.18 – 24.

4.1 Асноўныя класіфікацыі фальклору

Агульнавядома, што фалькларысты і «этнолагі прысвячаць большую частку свайго навуковага жыцця скрупулёзнаму назіранню... жыцця супольнасцей і грамадстваў... Пошук структур пачынаецца на другой стадыі, калі, пасля вывучэння фактаў мы імкнемся адабраць з іх толькі тыя ўстойлівыя элементы..., якія дазваляюць іх параўноўваць і класіфікаваць» [Леві-Строс, с.376-377]. Натуральна, што без абагульнення, класіфікацыі экспедыцыйных дадзеных – цяжка рабіць высновы па даследаванні. А без апошніх збіральных праца не мае сэнсу [Фойт, с.179], паколькі заўсёды накіравана на нейкі вынік (*навуковы* – выданне манаграфіі ці аўдыёвізуальнага матэрыялу, складанне поўнага каталогу, *мастацкі* – перайманне песеннай ці танцавальнай традыцыі, *сацыяльны* – ахова помнікаў фальклору ў мэтах захавання этнічнай культуры).

Фальклор кожнага народа – эксклюзіўная (непаўторная) з’ява [Неклюдаў, 1977, с.193]. Яго класіфікацыя вар’іруецца прымяняльна да розных нацыянальных навуковых школ і адлюстроўвае спецыфіку структуры фальклору менавіта дадзенага этнасу. Падыходаў да класіфікацыі шмат. Пры абранні нейкай адной (для поўнага даследавання) трэба памятаць, што сёння пад **ф а л ь к л о р а м** маюць на ўвазе *сукупнасць усёй традыцыйнай духоўнай культуры*. А сінкрэтызм архаічных фальклорных праяў падкрэслівае большасць даследчыкаў [Каралёва с.181]. Найвядомымі ва Усходняй Еўропе класіфікацыямі фальклору (табл.4) з’яўляюцца *мастацтвазнаўчая, філалагічная, экспертная*.

Табліца 4 – Асноўныя класіфікацыі фальклору

Назвы класіфікацый		
мастацтвазнаўчая	філалагічная	экспертная
зыходзіць з уяўленняў пра фальклор як пра сістэму народнай мастацкай культуры	зыходзіць з уяўленняў пра фальклор як пра мастацтва слова	зыходзіць з уяўленняў пра фальклор як пра сукупнасць усіх відаў традыцыйнай духоўнай культуры народа
<i>ix аўтары</i>		
Маісей Каган, І.Е.Фадзеева	літаратуразнаўца Уладзімір Пропп	дзяржэксперты па захаванні фальклору пры UNESCO
<i>элементы структуры фальклору згодна кожнай класіфікацыі</i>		
<i>мусічны фальклор (руск. «мусический») – вербальна-музычны і пластычны фальклор – выяўленчы</i>	розныя па <i>набудове і форме выканання</i> адзінкі фальклору	асобныя <i>віды</i> традыцыйнай мастацкай творчасці народа
<i>складовыя структуры фальклору</i>		
вербальныя, музычныя, песенныя, харэаграфічныя, гульнёвыя, драматычныя формы фальклору	казка, чароўная казка, фальклор <i>эпічны</i> , лірычны, драматычны, камічны	мова, вусная літаратура, музы-ка, танцы, гульні, міфалогія, абрады, звычаі, тэхналогіі традыцыйных рамёстваў і архітэктурны

4.2 Віды фальклору

Большасць сучасных фалькларыстаў пры вывучэнні фальклору як падсістэмы народнай мастацкай культуры, падзяляюць яго на наступныя віды (табл.5).

Табліца 5 – Віды фальклору

Фальклор, яго віды	
<i>па функцыянальнай прымеркаванасці</i>	<i>па элементу мастацкага выяўлення, які дамінуе</i>
абрадавы, пазаабрадавы	вербальны, песенны, музычны, харэаграфічны, драматычны, гульнёвы

Трэба сказаць, што сэнс дэфініцыі «від фальклору» мяняўся. У 1920-я гады адрознівалі *мастацкі, рэлігійны, юрыдычны, вусны, пісьмовы* фальклор; Уладзімір Пропп у сярэдзіне XX стагоддзя прапанаваў дзяліць *роды* народнай

паэтычнай творчасці на *віды*, а *віды* – на жанры. Паводле Пропу – казка і песня – не жанры, а *віды* фальклору.

4.3 Жанры фальклору

Ж а н р фальклору – *група твораў з агульным зместам, мастацкай формай і грамадска-бытавай функцыяй у жыцці народа*. Прыкметы жанру – формулы, якія паўтараюцца, аднолькавыя фразеялагічныя спалучэнні і мастацкая форма [Ліхачоў, с. 254]. Розныя народы маюць як агульныя з суседзямі, так і непаўторныя, характэрныя выключна для іх жанры фальклору. Выдзяляюць чатыры асноўныя групы жанраў фальклору (табл.6).

Табліца 6 – Жанры фальклору

Жанры			
эпічныя	драматычныя	лірычныя	малыя
<i>сюжэтныя творы аб мінулым:</i>	<i>народны тэатр:</i>	<i>выключна песенныя жанры:</i>	<i>фалькл. творы невялікага аб'ёму:</i>
-апавядальная проза (казкі, быліны, легенды); -апавядальныя вершавана-песенныя творы (духоўныя вершы, гістарычныя песні, баллады)	-сацыяльна-бытавая камедыя; -«разбойная» драма; -тыранаборчая трагікамедыя («Цар Максіміліян»); -містэрыяльная драма («Цар Ірад»); -сатырычныя сцэны («Мацей і доктар»)	-абрадавы (калян-дарныя і сямейна-бытавыя песні) – т.зв. раннетрадыцыйная класіка песень; -пазаабрадавы (песні маладзёжных увесяленняў і «голасныя») – т.зв. познетрадыцыйная класіка песень	-народная афарыстыка (прыслоўі, загадкі, зычэнні); -манаграфічныя творы песеннага фальклору (прыпеўкі)

4.4 Паэтыка фальклору

Пра паэтыку вуснай творчасці першым казаў элінскі філосаф Арыстоцель, потым – Томаш Аквінскі, Нікаля Буало. У часы Арыстоцеля паэмы, міфы і песні не дэкламавалі, а спявалі пад інструментальны акампанемент (на струннай кіфары), часам – самі аўтары, многія творы не запісваліся – перадаваліся вусным шляхам (ці запісваліся праз пэўны час пасля стварэння). Таму многія яго заўвагі і трактоўкі паэтыкі актуальны і для даследаванняў па фалькларыстыцы. Можна сцвярджаць, што Арыстоцель разглядаў творчасць як праяву светаўспрымання асобы, а калектыўную народную творчасць – як праяву светаўспрымання этнасу.

Праблемы паэтыкі набліжанага да нашага часу фальклору – вуснай народнай творчасці часоў яе суіснавання з урбаністычнай культурай – асабліва дакладна распрацоўвалі перадусім расіяне Ёладзімір Пропп і Зміцер Ліхачоў, якія таксама бачылі ў казках, народных эпічных і лірычных творах праявы глыбіннага светаўспрымання этнасу – погляд носьбіта традыцыі на прыроду і на людзей – які адбіваецца на пабудове, змесце і кантэксце існавання фальклорных помнікаў.

П а э т ы к а – *склаўшаяся сістэма заканамернасцей пабудовы (марфалогіі) і мастацка-стылявых сродкаў фальклорных твораў*. Яна

выяўляе сваю спецыфіку ў розных жанрах фальклору. У паэтыцы праяўляецца родавая спецыфіка фальклору як віда творчасці. Адрозніваюць *гістарычную (эвалюцыйную), песенную, казачную, эпічную* паэтыку фальклору. Асаблівасці кожнай з іх характарызуюць фальклор як сістэмную і шматкампанентную з'яву, глыбока інтэграваную ў культуру і светапогляд этнасу і носбітаў фальклору як яго лепшых прадстаўнікоў.

Эстэтык Уладзімір Конан сцвярджае, што: «У адрозненні ад міфалогіі, якая сёння страчвае сваю містычную сутнасць і набывае эстэтычныя функцыі, фальклор у сваёй класічнай завершанасці – гэта развітая мастацкая сістэма, заснаваная на распрацоўцы міфічных, біблейскіх, хрысціянскіх архетыпаў у кантэксце актуальных жыццёвых праблем, народных ідэалаў» [Конан, С.483].

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

НАВУКОВЫЯ АСНОВЫ ПРАКТЫЧНАЙ ФАЛЬКЛАРЫСТЫКІ

5. ЗБІРАННЕ ФАЛЬКЛОРУ

Пытанні па тэме

1. Збіральнік фальклору.
2. Палявыя даследаванні.
3. Методыка збіральніцкай працы.
4. Асноўныя паняцці збірання фальклору.

Літаратура па тэме

- Говард, М.* Сучасная культурная антрапалогія / М. Говард ; пад рэд. П.Церашковіча. – Мінск : Тэхналогія, 1995. – С. 278 – 300.
- Кабашнікаў, К.П. Методыка збірання беларускай народнай вуснапаэтычнай творчасці / К.П. Кабашнікаў. – Мінск. 1978. – С. 24 – 48.
- Программа для комплексных фольклорных экспедиций / Отв.ред. В.Е.Гусев. – М., 1971. – С. 12 – 21.
- Савушкина Н.И. О собирании фольклора / Н.И. Савушкина . – М., 1974. – С. 34 – 42.

5.1 Збіральнік фальклору

Асаблівасцю антрапалагічных навук з’яўляецца метада непасрэднага назірання. Ён патрабуе, каб даследчык жыве сярод людзей, якіх вывучае. Гэтыя людзі павіны быць яму цікавымі і паважанымі ім. У такім выпадку, як правіла, носьбіты традыцыі адкрытыя і шчырыя з тымі, хто іх вывучае. Вось што казалі індзейцы пуэбла пра еўрапейцаў XIX стагоддзя: «Мы не разумеем белых. Яны заўсёды нечага дамагаюцца, увесь час хвалююцца, нешта высочваюць. Як гэта разумець? Мы не ведаем. Мы не здольны іх зразумець. У іх такія вострыя насы, такія тонкія жорсткія вусны, такія рысы ў іх на тварах. Мы думаем, што ўсе яны вар’яты» [Юнг, с. 218]. Гэта – адзін з найскравых прыкладаў таму, што звычайна паміж носьбітам традыцыйнай культуры і навукоўцам-даследчыкам існуе культурны бар’ер, абумоўлены рознымых выхаваннем і светапоглядам, таму збіральніку заўсёды трэба быць вельмі карэктным і ўважлівым.

Збіральнік фальклору – асоба, якая выяўляе ў народным асяродку фальклорныя творы і фіксуе іх. Можна быць як прафесіяналам, так і аматарам. Збіральнікі ствараюць фальклорныя архівы пры навуковых (архівы Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі, Інстытута расійскай літаратуры і мастацтва АН Расіі, Інстытута мастацтвазнаўства, фальклору і этнаграфіі АН Украіны) і навучальных (архіў кабінета народнай музыкі Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, архіў ПНДЛІМЭ Львоўскай музычнай акадэміі) цэнтрах, асабістыя прыватныя архівы і калекцыі

фальклору. Сярод збіральнікаў еўрапейскага фальклору былі выбітныя літаратары (Вальтэр Скот, Адам Міцкевіч, Ян Чачот, Мікалай Кацюбінскі) і кампазітары (Мікалай Рымскі-Корсакаў, Карл Орф, Бэла Бартак, Ігар Стравінскі, Ларыса Сімаковіч).

Галоўная мэта збіральнікаў у XXI стагоддзі, калі ўжо існуюць буйныя архівы фальклору (дзе занатаваны падрабязна апісаныя фальклорныя помнікі) – спрыяць захаванню нематэрыяльнай культурнай спадчыны свайго народа праз выяўленне яшчэ не занатаваных фальклорных помнікаў і праз перадачу матэрыялаў даследаванняў асобам, якія займаюцца аднаўленнем, захаваннем і рэвіталізацыяй мясцовага рэгіянальнага фальклору – кіраўнікам дзіцячых і маладзёжных фальклорных калектываў. Натуральна, гэта трэба рабіць, калі сам збіральнік не валодае фальклорнымі жанрамі (што сёння ўжо шкодзіць справе захавання фальклору). Калі ён займаецца выканальніцкай практыкай – ён павінны выкарыстоўваць свой архіў як аснову рэпертуара – свайго ці свайго калектыва. Фалькларыст Сяргей Старасцін сцвярджаў, што не ўяўляе, як можна не заспяваць і не заіграць фальклор пасля яго збірання. Сам ён выдатна асваладаў манерай народных спеваў і выканальніцтвам на курскім ражку менавіта ў час фальклорных экспедыцый пры непасрэдным кантакце з носьбітамі.

5.2 Палявыя даследаванні

У экспедыцыях паўстае шмат праблем: фінансаванне, харчаванне, жылло, стан здароўя збіральніка, дазвол на даследаванні ад мясцовых улад і носьбітаў традыцыі). Але без палявых даследаванняў нельга называцца фалькларыстам, антрапологам, этнолагам. Менавіта праз палявую працу фалькларысты набываюць кваліфікацыю сапраўдных спецыялістаў: пашыраецца іх светапогляд, пераасэнсоўваюцца каштоўнасці, мацуюцца кантакты з носьбітамі традыцыі. Калі няма кантакта з носьбітамі – няма якасных і навукова карысных вынікаў даследавання. Каб быць прынятымі ў асяродку людзей – аб'ектаў вывучэння, мы павіны наладзіць добрыя адносіны з імі. Даследчыкі павінны быць пільнымі пры выкарыстанні сабранай інфармацыі і сачыць, каб вынікамі даследаванняў маглі карыстацца і навукоўцы, і людзі, якіх яны вывучалі.

Да прафесійных палявых даследаванняў трэба загадзя рыхтавацца: знаёміцца з выдзеленымі па рэгіёну даследавання этнаграфічнымі матэрыяламі, складаць план экспедыцыі (з фармулёўкай кірунку, праблемы, гіпотэзы, сродкаў і метадаў даследавання), афармляць камандзіровачныя дакументы, замаўляць транспартныя сродкі на праезд, рыхтаваць відэа- і гуказапісваючую апаратуру і інфармацыйныя носьбіты (касэты, флэш-карты, дыскі, бланкеты і асадкі і г.д.), размяркоўваць абавязкі паміж удзельнікамі фальклорнай экспедыцыі. Пра абавязкі і сферу дзейнасці кожнага з удзельнікаў экспедыцыі варта дамаўляцца загадзя: павінны быць вызначаны кіраўнік экспедыцыі, адказны за відэафіксацыю, аўдыёфіксацыю, пашпартызацыю фальклорных помнікаў, інтэрв'юіраванне носьбітаў, за бытавое забеспячэнне экспедыцыі, за падрыхтоўку і афармленне будучых матэрыялаў экспедыцыі.

5.3 Методыка збіральніцкай працы

Методыка збіральніцкай працы ў фалькларыстыцы – *сукупнасць навукова абгрунтаваных прыёмаў збірання і запісу фальклору, якімі карыстаюцца фалькларысты-прафесіяналы і аматары*. Асновы фалькларыстычных методык заклалі ў XIX стагоддзе Арэст Мілер, Пётр Кірэеўскі, Павел Шэйн, у XX стагоддзе іх удасканалі Барыс і Юрый Сакаловы, Рыгор Шырма, Кірыл Чыстоў, Віктар Гусеў, Канстанцін Кабашнікаў, Зінаіда Мажэйка, Тамара Варфаламеева, Алена Боганева.

Методыка збірання фальклору ўсталёўвае *задачы і акрэслівае сферу дзейнасці* (арганізацыйна рэгулюе працэс фіксацыі) збіральнікаў, спрыяе авалодванню збіральнікамі *тэхнікай запісу* фальклору. У якасці *задач*, якія вырашае абраная методыка, можа быць пастаўлена: *франтальнае (сплашное) абследаванне рэгіёну* з выяўленнем і запісам усіх бытуючых у ім відаў і жанраў фальклору; *выяўленне і запіс твораў аднаго жанру*; *паўторны запіс* і інш. У рабоце з інфарматарам (зараз часцей ужываецца дэфініцыя *этнафор*) збіральнік можа выкарыстоўваць наступныя *прыёмы*: *інтэрв'ю, апрос, анкетаванне, тэсты, апісанне* і інш.

5.4 Асноўныя паняцці збірання фальклору

Пры сістэмных палявых даследаваннях выкарыстоўваюцца спецыфічныя прыёмы, якія забяспечваюць прафесіяналізм збору і прэзентацыі помнікаў фальклору для іх будучага выкарыстання ў навуковай дзейнасці (архівізацыі, навуковых эдыцыях, прадстаўленні на навуковых форумах) і соцыякультурнай практыцы (аднаўленні, рэканструкцыі і рэвіталізацыі фальклору). Гэтыя прыёмы адлюстраваны ў *асноўных паняццях збірання фальклору*, (асноўных паняццях методыкі збіральніцкай працы) такіх, як *анкетаванне, франтальнае даследаванне рэгіёну, запіс паўторны, фіксацыя, расшыфроўка*.

У адрозненне ад спантаннай нефармальнай размовы *анкетаванне* – збіранне фальклору па загадзя створанаму апытальніку. Апытальнікі часам ствараюць для збору дадзеных у адным кірунку – спеўным, харэаграфічным, календарна-абрадавым і г.д. Пры *франтальным даследаванні рэгіёну* комплексна вывучаецца фальклорны матэрыял (паэтычны, музычны, драматычны, харэаграфічны, дэкаратыўна-ужытковы, характэрная манера выканання) паселішча, шэрагу населеных пунктаў, раёна ці мясцовасці. Пры гэтым экспедыцыі сумяшчаюцца са стацыянарнымі даследаваннямі з далучэннем мясцовых краязнаўцаў, настаўнікаў-філолагаў, культработнікаў. *Запіс паўторны* (фіксацыя ўжо вядомага навуцы помніка фальклору) у ідэале праводзіцца ад аднаго і таго ж выканаўцы праз час. Ён дапамагае даследаваць асаблівасці творчага метада этнафора, устойлівасць тэкста, характар вар'іравання і імправізацыі. З пэўнай доляй умоўнасці сюды можна аднесці запіс у гэтым жа населеным пункце ад іншых выканаўцаў, якія працягваюць традыцыю выканаўцы першага запісу. *Фіксацыя* фальклорнага тэкста ці мелодыі (працэс *ручнага* ці *тэхнаёмкага* запісу помніка народнай творчасці) праводзіцца як а) *слыхавы запіс* (нотамі ў працэсе выканання музычнага

твора), б) *знакавы запіс* (з дапамогай сістэмы сімвалаў для абзначэння харэаграфічных рухаў), в) *аўдыё-* ці *відэазапіс*. Патрабаванні да навуковай фіксацыі – захаванне фанэтыкі і сінтаксічнага строя маўлення; дыялектных адрозненняў ад літаратурных нормаў; музычных танальнасці, ладу, рытмікі і метра; улік выканаўчых прыёмаў; рэгістрацыя рэмарак этнафора; дакладная пашпартызацыя тэксту; дастатковая тэхнічная якасць запісу. *Расшыфроўка* (націраванне) – гэта т.зв. «белавы» запіс фальклорнага помніку з дапамогай літар ці нотных знакаў, без скарачэнняў і пропускаў («чарнавікоў»), характэрных пры палявой працы.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

6. СИСТЭМАТЫЗАЦЫЯ І ВЫДАННЕ ФАЛЬКЛОРУ

Пытанні па тэме

1. Архівы рукапісаў і фанаграмархівы.
2. Архівізацыя экспедыцыйных дакументаў
3. Адзінка захоўвання фальклору.
4. Фальклорныя паказальнікі.
5. Фальклорныя зводы.

Літаратура па тэме

Кабашнікаў, К.П. Методыка збірання беларускай народнай вуснапаэтычнай творчасці / К.П. Кабашнікаў. – Мінск. 1978. – С. 113 – 145.

Методическая записка по архивному хранению и систематизации фольклорных материалов. – Вильнюс, 2008. – С. 24- 38.

Проблемы «Свода русского фольклора» // Русский фольклор. – Л., 2007. – Т. 17. – С. 45 – 348.

6.1 Архівы рукапісаў і фанаграмархівы

Падчас пасяджэння дыскусійна-аналітычнага клуба «Cogito» Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў верасні 2010 года адна з вядучых даследчыкаў-«палевікоў» Беларусі фалькларыст Таццяна Валодзіна падкрэсліла, што сапраўды бясспрэчная дакументальная крыніца фальклору для навукі – аўдыё- ці відэазапіс. Ён не перакладае на пісьмовыя формы (нотныя, літаратурна-фанетычныя) жывую вусную традыцыю, не ўтрымлівае інтэрпрэтацый і ўплываў светапогляду даследчыка. Але да XXI стагоддзя большасць адзінак фальклору фіксавалася не лічбавай тэхнікай, а пісьмова – літарамі, нотамі, замалёўкамі і схемамі.

Ад пачатку фалькларыстычных даследаванняў для захавання ўзораў народнай культуры з мэтай навуковага вывучэння, аховы і рэвіталізацыі культурнай спадчыны існуе і дасканаліцца сістэма фальклорных архіваў, дзе збіраюць матэрыялы экспедыцый. Яны звязаны з акадэмічнымі і музейнымі цэнтрамі этнаграфіі. Найпершымі музеямі з буйнымі архівамі былі Музей этнаграфіі ў Бярліне (з 1855г.), Музей чалавека ў Парыжы (з 1878г., рэарганізаваны ў 1930г.), Музей Піта Рыверса ў Оксфардзе (з 1880г.).

Архіў этнаграфічных рукапісаў – месца захоўвання і навуковай апрацоўкі фальклорных твораў, запісаных на паперы ў час экспедыцый. З развіццём гуказапісу і мультымедычных тэхналогій архівы рукапісаў спалучаюцца з фанаграмархівамі і медыятэкамі. Фанаграмархіў – месца захоўвання і навуковай апрацоўкі фальклорных твораў, запісаных на магнітную плёнку, дыскі, CD- і DVD-матрыцы. Яны ўтвараюцца ў выніку збіральніцкай працы адной ці некалькіх устаноў. Архівы праводзяць: прыём рукапісаў і фонаматэрыялаў (рэгістрацыю паступленняў у інвентарных кнігах асноўнага і навукова-дапаможнага фонда), наданне кожнай адзінцы захоўвання літарных і лічбавых індэксаў, кантроль за афармленнем вопісаў ці фармуляраў адзінкі захоўвання, картатэк. Фанаграмархіў забяспечвае

захаванасць, працоўны фізічны стан і магчымасць навуковага і практычнага выкарыстання фонаматэрыялаў (наяўнасць спецыяльнай упакоўкі, падтрыманне рэжыму вільгаці, асвятлення, тэмпературы), вядзе алічбоўку запісаў для выкарыстання іх у навуковай і творчай дзейнасці.

6.2 Архівізацыя экспедыцыйных дакументаў

У змест выніковай экспедыцыйнай дакументацыі, якую рыхтуюць да архівізацыі, пажадана ўключаць: *фальклорныя творы* (сабраныя тэксты, аўдыё-, відэаматэрыялы) з пашпартам і каментарам; *эсэ аб выканаўцах; справаздачу суполкі аб правядзенні палявой даследчай працы; дзённікі фальклорнай практыкі* [Камлюк-Ярашэнка, с.29].

У выніку экспедыцыі яе ўдзельнікі прадастаўляюць «Матэрыялы фальклорнай экспедыцыі» ці (калі экспедыцыя наладжана ў рамках вучэбнай практыкі) «Матэрыялы вучэбна-палявой фальклорна-краязнаўчай практыкі». У «Матэрыялах...» фальклорныя творы, запісаныя ў экспедыцыі, групуюцца «па выканаўцах». Кожны фальклорны твор запісваецца на асобнай старонцы. Перад тэкстам з правага боку друкуецца пашпарт (часам агульны для некалькіх адзінак асобнага выканаўцы), далей – у сярэдзіне радка – нумар твора (у парадку следавання), яго назва (першы радок) і тэкст твора. Пасля кожнага тэкста – каментар. Старонкі нумаруюць зправа зверху. Першай старонкай з’яўляецца тытульны ліст, які ўключаецца ў агульную нумарацыю. На тытульным лісце нумар не ставяць (мал.1).

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі «БДУКМ»

Кафедра этналогіі і фальклору

Матэрыялы летняй вучэбна-палявой фальклорна-краязнаўчай практыкі

(Мінская вобласць, Салігорскі раён, вёска Ананчыцы)

Збіральнікі: студэнты 1 курса спецыялізацыі

Этнафоназнаўства факультэта ТБКіСМ

ФП-па-б

Кіраўнік: навук.пасада, ФП-па-б

Мінск 2009

*Малюнак 1 – узор тытульнага ліста
«Матэрыялаў фальклорнай экспедыцыі»*

На другім лісце ўказваюць змест (мал.2), пры складанні якога фальклорныя адзінкі класіфікуюцца па жанрах.

ЗМЕСТ

Жанр (назва твора)	Нумар тэкста	Старонка
Абрадавыя песні		
Каляндарна-абрадавыя		
Масленічныя		
(.....)	12	14
Купальскія		
(.....)	21	5
Сямейна-абрадавыя		
Радзінныя		
(.....)		
Вясельныя		
(.....)		
Пазаабрадавыя песні		
Песні пра каханне		
(.....)		
Замовы		
Аналіз песні		
Мінідаследаванне		
Эсэ аб выканаўцы ... студэнта		
Эсэ аб выканаўцы ... студэнта		
Справаздача		

*Малюнак 2 – узор зместу
«Матэрыялаў фальклорнай экспедыцыі»*

6.3 Адзінка захоўвання фальклору

Экспедыцыйныя матэрыялы пры захоўванні ў архівах павінны набыць выгляд т.зв. фальклорных адзінак. Фальклорная адзінка – *твор фальклору, апісанне абраду ці сітуацыі ў кантэксце якіх выконваўся фальклорны твор, аформленыя ў выглядзе тэкста, нот, магнітаграмы, відэазапісу, аўдыё-, фота- ці відэафайла, фотаздымка і маючыя навуковы пашпарт*. Калі фальклорная адзінка паступае ў архіў, яна з’яўляецца часткай адзінкі захоўвання і набывае адпаведны шыфр. Адзінка захоўвання – *група фальклорных матэрыялаў, маючых поўны навуковы пашпарт і аб’яднаных у справу*. Фальклорная справа мае шыфр і звычайна аб’ядноўваецца па намінальных, аўтарскіх, карэспандэнцкіх, геаграфічных прыкметах. Яна можа ўключаць сшыткі, бланкеты, аркушы (для тэкстаў), матрыцы, касэты, фатаздамки, дыскі (для аўдыё- і відэазапісаў). Часам адзінкай захоўвання завуць матэрыялы, запісаныя ў час асобнай экспедыцыі, ці некалькіх, датаваных аднім годам.

Фальклорная адзінка, каб набыць акрамя практычнай, і навуковую каштоўнасць павінна мець пашпарт. Пашпарт фальклорнай адзінкі – *сукупнасць дадзеных, змяшчаючых інфармацыю пра збіральніка (фамілію, імя, імя па бацьку), час (дата) і месца (вёска, раён, вобласць) фіксацыі фальклорнай адзінкі, этнафора (фамілію, імя, імя па бацьку,*

узрост, нацыянальнасць, прафесію, адукацыю, адкуль родам, як доўга тут жыве). У пашпарце пазначана *месца захоўвання адзінкі* (назва архіва, яго фонд, вопіс, нумар справы і г.д.), *жанр твора* (у адпаведнасці з), *звесткі пра твор ад этнафора* (народная назва жанра, прымеркаванасць твора, ад каго пераняты твор), *дадатак збіральніка* (пра манеру выканання, адносіны слухача і выканаўцы да твора і г.д.) [Ліс, с.182].

6.4 Фальклорныя паказальнікі

Для спрашчэння працэдуры сістэматызацыі і вывучэння архівізаванага фальклору (аб'ём якога няспынна павелічваецца) выдаюцца паказальнікі фальклору – адзін з відаў т.зв. акадэмічных эдыцый. Паказальнік фальклору – *навуковае даведачнае выданне (каталог), у якім улічаны і сістэматызаваны па адзінай схеме усе выяўленыя сюжэты пэўнага фальклорнага жанру аднаго ці некалькіх этнасаў*. Існуюць паказальнікі сюжэтаў казак, паданняў і легенд, балад, і інш. У некаторых сістэматызацыя праводзіцца па тыпах, матывах, элементах.

Найвядомыя паказальнікі сюжэтаў казак – «Паказальнік казачных тыпаў» Анці Аарне (Фінляндыя, 1910г.), «Паказальнік сюжэтных матываў» Сціфа Томсана (Данія, 1958). Аснова паказальніка фіна Аарне – жанравыя групы казак: пра жывёл, чароўныя, легендарныя, навелістычныя, анекдоты і інш. У 1928 г. ён быў перапрацаваны і перавыдадзены амерыканцам Томсанам. Вынік іх сумеснай працы – т.зв. «Паказальнік Аарне-Томсана» («АТ»). На аснове паказальніка АТ былі створаны паказальнікі сюжэтаў рускіх казак (Н.П.Андрэеў, 1929), польскіх (Ю.Кшыжаноўскі, 1963), японскіх (Х.Ікеда, 1971).

Паказальнікі тыпаў (матываў) неказкавай прозы укладаюцца з раздзелаў пра тэксты т.зв. былічак і бывальшчын – легенд і паданняў. Сюды дапасуюцца фальклорныя тэксты пра чалавека, прыроду, дэманалогію. Многія з такіх тэкстаў носяць характар этыялагічных аповедаў – міфаў. Найбольш вядомыя такія паказальнікі склалі Браніслава Кербелітэ (Вільнюс, 1974), В.П.Зіноўеў (Навасібірск, 1987).

Паказальнікі песень розных жанраў – найменш распрацаваны тып паказальнікаў. Сюжэтна-тэматычныя ўсходнеславянскія паказальнікі складзены па вясельных песнях (І.Зырянава), па прыпеўках і песенных зачынах (Н.Калпакова), па баладах (А.Дей, Ю.Смірноў).

6.5 Фальклорныя зводы

Для папулярызацыі лепшых, найхарактэрных узораў народнай творчасці і яе выкарыстання ў навучальным працэсе экспедыцыйныя матэрыялы выдаюцца ў выглядзе наступных відаў акадэмічных эдыцый: манаграфіі, навуковыя зборнікі фальклору і фальклорныя зводы. Асноўнае патрабаванне да акадэмічных эдыцый фалькларыстыкі – аўтэнтычнасць выдадзенага матэрыялу і навуковасць іх прэзентацыі.

Звод – шматтомнае сабранне твораў усіх жанраў і жанравых падгруп, класіфікаваных і сістэматызаваных у адпаведнасці з пэўнымі навуковымі

прынцыпамі. Фальклорныя тэксты ў ім суправаджаюцца навуковым каментарам; песні і творы інструментальнай музыкі – нотнымі расшыфроўкамі; танцы – харэаграфічнымі апісаннямі. Абавязкова прысутнічае гісторыя жанра, аналіз яго генэзісу, гісторыя вывучэння. Найбольш вядомыя зводы – шматтомнікі «Украинское народное творчество» (выдаецца з 1961г.), «Беларуская народная творчасць» (з 1970), «Свод русского фольклора» (з 1977г.), «Традыцыйная мастацкая культура беларусаў» (з 2001г.).

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

7. РЭВІТАЛІЗАЦЫЯ ФАЛЬКЛОРУ

Пытанні па тэме

1. Існаванне фальклорных адзінак.
2. Ахоўныя спісы фальклору.
3. Рэвіталізацыя фальклору як сацыяльны працэс.
4. Тэхналогія рэвіталізацыі фальклору.

Літаратура па тэме

1. Помнікі этнаграфіі: Методыка выяўлення, апісання і збірання. – Мн.: Навука і тэхніка, 1981. – С. 120 - 132.
2. Хвир Н. Состояние и проблемы охраны нематериального культурного наследия Республики Беларусь // Аўтэнтычны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання : зборнік навуковых прац удзельнікаў III Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 29 – 30 красавіка 2009 г.) / БДУКМ ; рэдкал.: Мажэйка М.А. (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БДУКМ, 2009. – С. 34 – 35.

7.1 Існаванне фальклорных адзінак

Архіп Перттунен – адзін з вядучых карэльскіх этнафораў, ад якіх у XIX стагоддзі былі запісаны руны (маларадковыя песні) карэла-фінскага эпасу «Калевала», распавядаў пра іх засваенне: «Калі мы з бацькам рыбачылі, звычайна адпачывалі на беразе возера ля вогнішча... У нас быў памочнікам мясцовы жыхар, таксама добры спявак, хоць і не роўня майму бацьку-нябожчыку. Цэлымі ночамі яны пялі ля вогнішча... і ніколі ў адну ноч не гучала двойчы адна руна. Я, хлопец, сідеў і слухаў і вывучыў так свае лепшыя песні» [Куусинен, с. XIV].

Асноўная ўмова існавання фальклору – вітальнае (ад *laic. vita* – «жыццё») – *жывое бытаванне традыцыі*. Без самааднаўлення, перадачы «з голаса на голас», прамаўлення, візуалізацыі кожная фальклорная адзінка (казка, песня, легенда, абрад, гульня) ператвараецца ў мёртвы музейны артэфакт. Навукоўцы-гуманітары, педагогі, сёння ўсё большую ўвагу надаюць культурнай спадчыне, «літара» і «дух» якой перадаваліся спрадвеку вусным шляхам – т.зв. спадчыне вуснай традыцыі (*oral heritage of humanity*) ці, як часцей гавораць (разумеючы пры гэтым менавіта *непісьмовы, вусны* аспект), нематэрыяльнай культурнай спадчыне (*intangible heritage of humanity*). Гэта – руральныя звычаі і абрады, тэхналогіі народных промыслаў, творы і манеры выканання жанраў аўтэнтчнага фальклору, якія існуюць «жыўцом» у побыце этнасу і перадаюцца вусным шляхам.

7.2 Ахоўныя спісы фальклору

Нематэрыяльная культурная спадчына (НКС) сёння бярэца пад ахову як міжнароднай супольнасцю, так і дзяржавай. У Беларусі праца па

выяўленні і наданні статуса гісторыка-культурнай спадчыны элементам і з'явам фальклору набывае асаблівае значэнне ў святле далучэння нашай краінай (адной з першых) да Канвенцыі аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны UNESCO. Гэты міжнародны дакумент зацверджаны Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 29.12.2004 г. № 627. Канвенцыя UNESCO ахоўвае НКС, якая перадаецца ад пакалення да пакалення, пастаянна ажыццяўляецца супольнасцямі і групамі ў пэўным навакольным ландшафце (у іх узаемадзеянні з прыродай і іх гісторыяй) і фарміруе ў іх пачуццё самабытнасці і спадкаемнасці, спрыяючы тым самым павазе да культурнай разнастайнасці і творчасці чалавека (пункт 1 артыкула 1 Канвенцыі). Такім чынам, міжнароднай супольнасцю прызнаюцца ў якасці НКС толькі аўтэнтчныя праявы фальклору, бытуючыя ў рэальным часе і прасторы. Яны заносзяцца ў Urgent Safeguarding List UNESCO і бяруцца пад ахову.

У 2009 годзе, упершыню, дзякуючы фалькларыстам і супрацоўнікам UNESCO (У.Шчасны, Т.Кухаронак, В.Калацэй, Р.Гамзовіч) адбылося ўключэнне абрада Цары ў Urgent Safeguarding List і Беларусь атрымала датацыю 120 000 \$ на захаванне гэтай адзінкі НКС.

Аднаводна закону Рэспублікі Беларусь «Об охране историко-культурного наследия Республики Беларусь» нематэрыяльныя гісторыка-культурныя каштоўнасці вызначаюцца як праявы творчасці чалавека, магчымае матэрыяльнае ўвасабленне якіх не аказвае ўздзеянні на іх існасць. У Дзяржаўным спісе гісторыка-культурных каштоўнасцей сёння 5000 аб'ектаў, якія знаходзяцца пад аховай дзяржавы. З іх каля 70 аб'ектаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны, сярод якіх :

- абрад «Тураўскі карагод» вёскі Пагост Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці;
- абрад «Ваджэнне і пахаванне стралы» вёскі Казацкія Балсуны Веткаўскага раёна Гомельскай вобл.;
- калядны абрад «Цары» вёскі Семежава Капыльскага раёна Мінскай вобласці;
- мясцовыя песенныя стыль выканання традыцыйных абрадавых і пазаабрадавых песень аўтэнтчнымі фальклорнымі гуртамі «Журавушка», «Глыбокія Крыніцы», «Павалыкі» вёсак Закальное, Обчын, Ямінск Любанскага раёна Мінскай вобласці;
- мясцовыя стыль песеннай, танцавальнай і народна-аповядальнай лакальнай традыцыі міжрэчча Сожа і Проні вёскі Галавенчыцы Чаускага раёна Магілёўскай вобласці;
- творчасць Тарасюка М.В., якое ўвасоблена ў творах народнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва (інсітная драўляная скульптура), за майстэрскае валоданне традыцыйнымі тэхналогіямі і мастацтвам разьбы па дрэве.

На вышэйназваныя аб'екты распаўсюджваюцца патрабаванні Закона Рэспублікі Беларусь «Об охране историко-культурного наследия Республики Беларусь». Зыходзячы з артыкула 53 Закона, на «Тураўскі карагод» і «Ваджэнне і пахаванне стралы» мясцовымі ўладамі падпісаны ахоўныя

абавязкі, якія зарэгістраваны ў Міністэрстве культуры. У вёсцы Пагост, адпаведна артыкулу 31 Закона, усталявана ахоўная дошка.

7.3 Рэвіталізацыя фальклору як сацыяльны працэс

Рэвіталізаваны (вернуты да жыцця) могуць быць як латэнтна (схавана, не яўна выражана) існуючыя фальклорныя адзінкі, так і часова страчаныя. Пры намеры рэвіталізаваць фальклор неабходна праводзіць дзейнасць па трох накірунках.

- Ахоўную (праца з носьбітамі нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў мэтах іх падтрымкі і стымуляцыі працэсу перадачы нематэрыяльнай культурнай спадчыны паміж пакаленнямі).
- Этнакультурна-выхаваўчую (праца з дзецьмі і моладдзю ў мэтах інтэгравання нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў іх асяроддзе).
- Статыстычна-рэпрэзентатыўную (маніторынг нематэрыяльнай культурнай спадчыны, інфармаванне пра яго вынікі дзяржаву і міжнародную супольнасць).

7.4 Тэхналогія рэвіталізацыі фальклору

Рэвіталізацыя – складаны і працяглы працэс, але фалькларыстам ХХІ стагоддзя наканавана ёю займацца, паколькі вывучэнне фальклору без намаганняў яго захаваць не мае сэнсу. Для больш-менш адчувальных вынікаў рэвіталізацыі ў агульнабеларускім маштабе патрэбны вялікія фінансавыя і сацыяльныя ўкладанні, у першую чаргу – актыўная пазіцыя дзяржавы. Ад фалькларыстаў зараз патрабуецца адпрацаваць мадэлі рэвіталізацыі, якія з цягам часу (пры спрыяльных акалічнасцях) могуць быць укаранены ў масавым парадку. Сёння збольшага наканавана займацца «першай прыступкай» на шляху да рэвіталізацыі – мастацкай рэканструкцыяй фальклорных адзінак.

З 2004 года ў рамках навучальнага працэсу спецыялізацыі «Этнафоназнаўства» даследчыца Таццяна Пладуновай распрацавана метадыку мастацкага рэканструявання каляндарных абрадаў, якая прайшла паспяхова апрацаваную ў шэрагу дыпломных праектаў выпускнікоў спецыялізацыі і асноўныя палажэнні якой выглядаюць наступным чынам.

На пачатку рэканструкцыі неабходна распрацаваць *абрадавую карту* свята. У яе аснове – класіфікацыя тэкстаў песень і метадыка даследавання абрадаў расійскіх даследчыкаў Мікіты і Святланы Талстых. Яны ўяўлялі абрадавую дзею перадусім як сукупнасць пэўных кодаў. Архітэктоніка гэтых кодаў выбудоўваецца наступным чынам: тэмпаральны код – час правядзення абраду (свята); акцыянальны код – паслядоўнасць абрадавых дзей (рытуал); лакатыўны код – месца правядзення абраду (свята); персанальны код – кола ўдзельнікаў, наяўнасць маскіраваных персанажаў; атрыбутыўны код – выкарыстанне абрадавых атрыбутаў, адзення, маскіравання; музычны код – тыпавыя напевы з адмысловымі этнафанічнымі прыкметамі і гукаідэал інструментальнай этнафоніі; вербальны – наяўнасць заклікаў, замоў, зычэнняў у абрадзе.

Распрацаваная абрадавая карта (мал. 1) можа быць рэкамендавана этнапедагогам, кіраўнікам фальклорных калектываў, рэжысёрам відовішчаў для сістэматызацыі абрадавых кампанентаў свят, як даследчы метада іх мастацкага рэканструявання і рэвіталізацыі.

Абрадавая карта свята у рэгіёне (вёсцы)

Акцыя-нальны код	Тэматычны код	Лакальны код	Персанальны код	Атрыбутыны код	Музычна-вербальны код	Музычна-інструментальны код	Пластычны код
------------------	---------------	--------------	-----------------	----------------	-----------------------	-----------------------------	---------------

Малюнак 1 – Абрадавая карта свята (узор).

З улікам усяго вышэйадзначанага магчыма прадставіць наступную праграму мастацкай рэканструкцыі каляндарна-абрадавага свята на дакументальнай аснове, складзеную з чатырох этапаў.

Даследчы этап

Тэматычны аналіз абрадавай традыцыі і яе рэгіянальных адметнасцей.

Збор і пашпартызацыя фальклорнага матэрыялу.

Сістэматызацыя фальклорнага матэрыялу паводле прыведзенай вышэй абрадавай карты.

Расшыфроўка, сітэматызацыя тыповых напеваў і дапасаваных да іх песенных тэкстаў.

Арганізацыйна-метадычны этап

Афармленне падабраных этнафанічных і танцавальна-гульнявых узораў у рабочы нотны зборнік альбо ў фанатэку (напрыклад, «Калядны спеўнік рэгіёна (вёскі)»);

Складанне сцэнара паводле акцыянальных кодаў абрадавага свята з больш дэталёвым пазначэннем ходу абрадавых падзей і асобных момантаў свята, часу і месца іх правядзення; кола ўдзельнікаў і завадатараў свята, абрадавых персанажаў, маскіравання і атрыбутыкі; зместу прымеркаванай да свята рэкрэацыйна-забаўляльнай часткі. Рэжысёрскае вырашэнне кожнага з эпізодаў свята.

Вучэбна-рэпетыцыйны этап

Фарміраванне спеўных гуртоў – ілюстратараў этнафоніі абрадавага рэгіёна (фальклорныя калектывы ўстаноў культуры і адукацыі, мясцовыя жыхары вёскі, горада).

Развучванне з імі песень, гульняў і танцаў з рабочага «Спеўніка».

Прэзентацыйны – творчы – этап

Адпраўленне абрадавага свята ў натуральных умовах бытавання адпаведна традыцыйнай даце і ў час, належны кожнай абрадавай падзеі, з уключэннем у святочную дзею ўсіх прысутных.

Аналітычны этап

Аналіз зробленай мастацка-фалькларыстычнай працы, яе дакуменціраванне і архівацыя.

На аснове гэтай metodyкі абрадавае свята магчыма адаптаваць пад рэгіянальнае (міжрэгіянальнае), ці агульнанацыянальнае – шляхам вылучэння асобных абрадавых этапаў і падбору да іх песенных узораў (адпаведна мэце правядзення свята).

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

3. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

3.1 Вучэбныя выданні, рэкамендаваныя МА РБ

1. Фалькларыстычны практыкум. Тыпавая вучэбная праграма па спецыяльнасцях 1-21 05 01 Беларуская філалогія, 1-21 05 02 Руская філалогія, 1-21 05 04 Славянская філалогія // склад. І.В. Казакова, І.А. Швед. – Мінск : БДУ, 2008. – 34 с.
2. Працоўны сшытак па вуснай народнай творчасці. Тыпавая вучэбная праграма па спецыяльнасцях 1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура, 1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Дадатковая спецыяльнасць, 1-02 03 05 Беларуская мова і літаратура. Журналістыка // склад. В.А. Вараб'ёва. – Мінск : БДПУ імя М.Танка, 2008. – 17 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУИМ

4. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ ВМК

4.1 Пералік пытанняў да семінарскіх і практычных заняткаў

Семінар 1

Станаўленне фалькларыстыкі

1. Збіранне звестак пра народныя традыцыі ў Антычнасці і Сярэднявеччы і ўяўленні пра народную культуру, мастацтва і гаворкі народаў свету ў гістарычнай літаратуры і мастацтве тых часоў.
2. Эпоха Вялікіх геаграфічных адкрыццяў і ўяўленні пра народную культуру, мастацтва і гаворкі народаў свету ў гістарычнай літаратуры і мастацтве тых часоў.
3. Асветнікі XVIII ст. пра народную культуру, мастацтва і гаворкі.
4. Асноўныя напрамкі фалькларыстыкі XIX-XX стст.

Літаратура

Гимбутас М. Славяне / Пер с англ Ф.С.Капицы. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. – С. 180 – 200.

Календарныя обычаі і абрады в странах зарубежной Европы : Весенние праздники. -М.: Наука,1977. – С. 30 – 36, 46 – 50.

Иванов В.В.,Топоров В.Н. Исследования в области славянских древностей: Лексич. и фразеологич. вопросы реконструкции текстов.-М.: Наука,1974.- с. 224 – 248.

Семінар 2

Фалькларыстыка і этнічная гісторыя беларусаў

1. Старажытная гісторыя Беларусі і народная культура, мастацтва і гаворкі тых часоў.
2. Народная культура, мастацтва і гаворкі ў час станаўлення і развіцця беларускай народнасці.
3. Народная культура, мастацтва і гаворкі ў час кансалідацыі і самавызначэння беларусаў у XIX ст.
4. Народная культура, мастацтва і гаворкі ў час кансалідацыі і самавызначэння беларусаў у XX ст.

Літаратура

Как была крещена Русь.-2-е изд.-М.: Политиздат,1989.-320с.:ил. – С. 32 – 46.

Беларусы. Т.4. Вытокі і этнічнае развіццё. – Мн.: Бел. навука, 2001. – С. 233 – 244.

Беларусы. Т.5. Сям'я. – Мн.: Бел. навука, 2001. – С. 175 – 200.

Беларусы. Т.6. Грамадскія традыцыі. – Мн.: Бел. навука, 2002. – С. 75 – 120.

Бандарчык В.К. Гісторыя беларускай этнаграфіі XIX ст. - Мн.: Навука і тэхніка, 1964.— С. 23 – 44.

Семінар 3

Фалькларыстыка і сямейныя традыцыі

1. Вывучэнне фалькларыстамі тыпаў і відаў сям'і.
2. Вывучэнне фалькларыстамі шлюбу ў народаў свету і ў беларусаў.
3. Вывучэнне фалькларыстамі зносінаў хлопцаў і дзяўчат у беларусаў.
4. Вывучэнне фалькларыстамі Вывучэнне фалькларыстамі гендэрных адносінаў у традыцыйнай беларускай сям'і.
5. Вывучэнне фалькларыстамі традыцый народнага шлюбнага права.

Літаратура:

- Беларусы: Этнаграфія. Дэмаграфія. Дыяспара. Канфесіі: Атлас.- Мн.,1996. - 49с.
- Брак у народаў Цэнтральнай і Юго-Восточнай Еўропы. Москва, 1988.
- Золотухина М.В. Мир американской семьи. - М.: ИЭА РАН, 1999. - 320 с.
- Гендерные проблемы в этнографии (ответ, ред. Седловская А. Н., Семашко И. М.). - М., 1998. - 174 с.
- Гендерные проблемы в общественных науках /Отв. ред. И.М. Семашко. М.: ИЭА РАН, 2001. - 264 с.
- Говард М. Сучасная культурная антрапалогія. Мн., 1995.
- Голод С.И. Семья и брак: историко-социологический анализ. СПб, 1998.
- Дзэрбіна Г. Права і сям'я ў беларусаў эпохі Рэнэсансу. – Мінск: Навука і тэхніка, 1997. – 174 с
- Калачова, І.І. Народныя традыцыі і звычаі выхавання / І.І.Калачова. - Мн.: Універсітэцкае, 1999.
- Рождение ребенка в обычаях и обрядах: Страны зарубежной Европы. - М., 1997.
- Сям'я і сямейны быт беларусаў/ В.К.Бандарчык, Г.М.Курыловіч, Л.В.Ракава і інш. – Мн.: Навука і тэхніка, 1990. – 256с.
- Чаквін І.У. Этнаграфія беларусаў эпохі Скарыны: сямейны і грамадскі побыт, матэрыяльная і духоная культура // Скарына і яго эпоха / Рэд. В.А.Чамярыцкі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1990. – С. 71 – 156.
- Этнические стереотипы мужского и женского поведения. СПб., 1991.

Семінар 4

Фалькларыстыка і спосабы адаптацыі

1. Вывучэнне фалькларыстамі тыпа (стратэгіі) жыццезабеспячэння. Паняцце гаспадарча-культурнага тыпу ў айчыннай навуковай традыцыі.
2. Вывучэнне фалькларыстамі асноўных адаптацыйных характарыстык беларусаў.

3. Вывучэнне фалькларыстамі гаспадарчых заняткаў на тэрыторыі Беларусі (24-22 тыс. да н.э. – пач. III тыс. н.э.): асноўныя этапы.
4. Вывучэнне фалькларыстамі земляробства ў Беларусі.
5. Вывучэнне фалькларыстамі жывёлагадоўлі ў Беларусі.

Літаратура:

- Беларусы. Т.1. Прамысловыя і рамесныя заняткі. – Мн., 1995.
- Говард М. Сучасная культурная антрапалогія. Мінск, 1995.
- Курилович А.Н. Белорусское народное ткачество. Мн., 1981.
- Лабачэўская В.А. Зберагаючы самабытнасць. 3 гісторыі народнага мастацтва і промыслаў Беларусі. Мн., 1998.
- Народная сельскагаспадарчая тэхніка беларусаў. Мн., 1974.
- Цітоў В.С. Этнаграфічная спадчына. Беларусь. Традыцыйна-бытавая культура. Вучэбна-метадычны дапаможнік. – Мн., 1997.
- Этнаграфія Беларусі. Энцыклапедыя. Мн., 1989.
- Этнография восточных славян. Очерки традиционной культуры. М., 1987.

Семинар 5

Фалькларыстыка і традыцыйнае харчаванне

1. Вывучэнне фалькларыстамі значэння тэрмінаў “кухня”, “кулінарыя”, “харчаванне” іх суадносінаў, семантыкі, этымалогіі.
2. Вывучэнне фалькларыстамі спецыфікі харчавання беларусаў.
3. Вывучэнне фалькларыстамі традыцыйнай трапезы: сацыяльнае і сакральнае. Абрадавыя трапезы.
4. Вывучэнне фалькларыстамі традыцыйных страў: класіфікацыя, разнастайнасць, тэхналогіі.
5. Вывучэнне фалькларыстамі абрадавай ежы.

Літаратура:

- Зайкоўскі Э.М., Тычка Г.К. Старадаўняя беларуская кухня. Мінск, 1995.
- Наваградскі Т.А. Традыцыі народнага харчавання беларусаў. Мн., 2000.
- Цітоў В.С. Этнаграфічная спадчына. Беларусь. Традыцыйна-бытавая культура. Вучэбна-метадычны дапаможнік. – Мн., 1997.
- Чеснов Я.В. Лекции по исторической этнологии: учеб. пособие. М., 1998.
- Этнаграфія Беларусі. Энцыклапедыя. Мн., 1989.
- Этнография восточных славян. Очерки традиционной культуры. М., 1987.

Семинар 6

Фалькларыстыка і традыцыйны светапогляд

1. Вывучэнне фалькларыстамі астранамічных, метэаралагічных, матэматычных, метралагічных традыцыйных ведаў і ўяўленняў беларусаў.
2. Вывучэнне фалькларыстамі народнай анатоміі: рацыянальнае і сакральнае.
3. Вывучэнне фалькларыстамі традыцыйнай медыцыны.
4. Вывучэнне фалькларыстамі знахарства, варажбы, магічных абрадаў.

Літаратура:

- Беларуская міфалогія / Энцыклапедычны слоўнік. – Мінск: Беларусь, 2004.
- Беларускі народны соннік. / Укл. Васілевіч У.А. – Мінск: Бацькаўшчына, 1996.
- Белова О.В. Символика тела в культуре // Живая старина. – 2002. – № 4. – С. 62–63.
- Дай божа знаць з кім век векаваць. Беларуская народная варажба / У.Васілевіч.–Мн., 1993.
- Жыцця адвечны лад: беларускія народныя прыкметы і павер'і / У.А.Васілевіч. - Мн., 1999.
- Кабакова Г. И. Антропология женского тела в славянской традиции – М.: Ладомир, 2001.
- Мазалова Н. Е. Состав человеческий: Человек в традиционных соматических представлениях русских. – С.Пб.: “Петербургское востоковедение”, 2001.
- Минько Л.И. Народная медицина Белоруссии. (Краткий исторический очерк). Мн., 1969.
- Ненадавец А.М. За смугою міфа. Мінск: Беларуская навука, 1999.

4.2 Заданні для кантралюемай самастойнай работы і графік яе кантролю

Выкананне самастойнай работы па дысцыпліне «**Вусная народная творчасць: Тэорыя фальклору**» прадугледжана вучэбнымі планамі факультэта ТБКіСМ і абавязкова для кожнага студэнта.

Кантралюемая самастойная работа выконваецца па агульным напрамку «**Выбітныя асобы і навуковыя аб'яднанні сусветнай фалькларыстыкі**» ў любой рэкамендаванай форме па адной з тэмаў, якія прыведзеныя ніжэй. Яна павінна мець тытульны ліст, асноўную частку і спіс літаратуры і выкарыстаных крыніц.

Тэматыка самастойнай работы з'яўляецца абавязковай, але студэнт мае права звузіць ці пашырыць абраную тэму. Пры напісанні работы можна выкарыстоўваць літаратуру па дысцыпліне.

Формы выканання самастойнай работы:

- Напісанне рэферату (не менш 12 старонак)
- Распрацоўка візуальнай прэзентацыі (не менш 12 слайдаў)
- Распрацоўка аўдыёвізуальнай прэзентацыі (не карацей за 2 хвіліны дэманстрацыі)

Прыкладныя тэмы для самастойнай работы:

1. Найвядомыя навукоўцы-заснавальнікі навуковых аб'яднанняў (школ і напрамкаў) у сусветнай фалькларыстыцы.
2. Браты Вільгельм і Якаб Грым і міфалагічная школа ў сусветнай фалькларыстыцы.
3. Усевалад Мілер і гістарычная школа ў расійскай фалькларыстыцы.
4. Жорж Дзюмезіль і рытуальна-міфалагічная школа ў сусветнай фалькларыстыцы.
5. Філолаг Тэадор Бенфей і міграцыйная школа ў сусветнай фалькларыстыцы.
6. Юліус Крон, Каарле Крон і фінская школа ў фалькларыстыцы Паўночнай Еўропы.
7. Этнакінематаграфіст Лэнарт Мэры і сацыякультурна-антрапалагічная школа ва ўсходнееўрапейскай фалькларыстыцы.
8. Этнамузыкалаг Яўген Гіпіус і сістэмна-тыпалагічная школа ва ўсходнеславянскай фалькларыстыцы.

КАНТРОЛЬНЫЯ ПЫТАННІ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ
па дысцыпліне **ТЭОРЫЯ ФАЛЬКЛОРУ**

1. Сувязь навуковых школ (напрамкаў) і метадаў даследавання ў фалькларыстыкі
2. Агульная характарыстыка і асноўныя прадстаўнікі школ, якія выкарыстоўвалі гісторыка-геаграфічны метады ў фалькларыстыцы
3. Агульная характарыстыка і асноўныя прадстаўнікі школ, якія выкарыстоўвалі гісторыка-тыпалагічны метады ў фалькларыстыцы
4. Агульная характарыстыка і асноўныя прадстаўнікі школ, якія выкарыстоўвалі структурна-тыпалагічны метады ў фалькларыстыцы
5. Агульная характарыстыка і асноўныя прадстаўнікі школ, якія выкарыстоўвалі культурна-антрапалагічны метады ў фалькларыстыцы
6. Агульная характарыстыка і асноўныя прадстаўнікі школ, якія выкарыстоўвалі метады “уклучанага назірання”
7. Методыка збіральніцкай працы ў прадстаўнікоў сістэмна-тыпалагічнай школы
8. Школа і напрамак у фалькларыстыцы
9. Агульная характарыстыка і асноўныя прадстаўнікі гістарычнай школы ў фалькларыстыцы
10. Агульная характарыстыка і асноўныя прадстаўнікі міграцыйнай школы ў фалькларыстыцы
11. Агульная характарыстыка і асноўныя прадстаўнікі міфалагічнай школы ў фалькларыстыцы
12. Агульная характарыстыка і асноўныя прадстаўнікі фінскай школы ў фалькларыстыцы

4.3 Пералік пытанняў да заліку

1. Раздзелы фалькларыстыкі
2. Асноўныя метады фалькларыстыкі
3. Методыкі збіральніцкай працы
4. Асноўныя класіфікацыі фальклору
5. Віды фальклору
6. Жанры фальклору
7. Паэтыка фальклору
8. Практычная фалькларыстыка: Рыгор Шырма
9. Практычная фалькларыстыка: Генадзь Цітовіч
10. Збіральнік фальклору
11. Палявыя даследаванні: агульная характарыстыка
12. Палявыя даследаванні ІМЭФ НАН Беларусі
13. Палявыя даследаванні БДАМ
14. Палявыя даследаванні БДУКМ
15. Палявыя даследаванні ІПК

4.4 Пералік пытанняў да экзамену

1. Навуковы інтарэс да фальклору і фалькларыстыка
2. Фалькларыстыка ў сістэме гуманітарных навук
3. Раздзелы фалькларыстыкі
4. Асноўныя метады фалькларыстыкі
5. Методыкі збіральніцкай працы
6. Асноўныя класіфікацыі фальклору
7. Віды фальклору
8. Жанры фальклору
9. Паэтыка фальклору
10. Практычная фалькларыстыка: Рыгор Шырма
11. Практычная фалькларыстыка: Генадзь Цітовіч
12. Збіральнік фальклору
13. Палявыя даследаванні: агульная характарыстыка
14. Палявыя даследаванні ІМЭФ НАН Беларусі
15. Палявыя даследаванні БДАМ
16. Палявыя даследаванні БДУКМ
17. Палявыя даследаванні ІПК
18. Палявыя даследаванні кафедры этналогіі і фальклору БДУКМ
19. Методыка збіральніцкай працы
20. Асноўныя паняцці збірання фальклору
21. Архівы рукапісаў і фанаграмархівы
22. Адзінка захоўвання фальклору
23. Фальклорныя паказальнікі
24. Фальклорныя зводы
25. Існаванне фальклорных адзінак
26. Ахоўныя спісы фальклору ў Беларусі
27. Ахоўныя спісы фальклору ў свеце
28. Рэвіталізацыя фальклору як сацыяльны працэс
29. Тэхналогія рэвіталізацыі фальклору
30. Перадумовы ўзнікнення постфальклору
31. Асаблівасці постфальклору
32. Футуралагічныя інтэнцыі постфальклору
33. Постфальклор у БССР
34. Постфальклор у Рэспубліцы Беларусь

35. Постфальклор Беларусі ХХІ ст.
36. Мэта дзейнасці фалькларыстаў
37. Задачы дзейнасці фалькларыстаў
38. Прафесійныя абавязкі фалькларыстаў
39. Сацыяльная база дзейнасці фалькларыстаў

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

4.5 Пералік пытанняў да выніковай атэстацыі

1. Навуковы інтарэс да фальклору і фалькларыстыка
2. Фалькларыстыка ў сістэме гуманітарных навук
3. Раздзелы фалькларыстыкі
4. Асноўныя метады фалькларыстыкі
5. Методыкі збіральніцкай працы
6. Асноўныя класіфікацыі фальклору
7. Віды фальклору
8. Жанры фальклору
9. Паэтыка фальклору
10. Практычная фалькларыстыка: Рыгор Шырма

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

4.6 Тэматыка рэфератаў, курсавых і дыпломных работ

1. Спецыфіка рэгіянальнага фальклору Беларусі: досвед фіксацыі і рэвіталізацыі народнай спадчыны.
2. Асноўныя накірункі айчыннай фалькларыстыкі XIX-XX стст.
3. Айчынныя даследчыкі і гісторыка-геаграфічны метады фалькларыстыцы.
4. Айчынныя даследчыкі і гісторыка-тыпалагічны метады фалькларыстыцы.
5. Айчынныя даследчыкі і структурна-тыпалагічны метады фалькларыстыцы.
6. Айчынныя даследчыкі і метады “уклучанага назірання”.
7. Методыка збіральніцкай працы: вопыт Беларусі.
8. Айчынныя даследчыкі і гістарычная школа ў фалькларыстыцы.
9. Айчынныя даследчыкі і міграцыйная школа ў фалькларыстыцы.
10. Айчынныя даследчыкі і міфалагічная школа ў фалькларыстыцы.
11. Айчынныя даследчыкі і фінская школа ў фалькларыстыцы.
12. Айчынныя даследчыкі і рытуальна-міфалагічная школа ў сусветнай фалькларыстыцы.
13. Збіранне звестак пра фальклор у Антычнасці і Сярэднявеччы і ўяўленні пра традыцыі беларускіх земляў у гістарычнай літаратуры і мастацтве тых часоў.
14. Эпоха Вялікіх географічных адкрыццяў і ўяўленні пра традыцыі беларускіх земляў у гістарычнай літаратуры і мастацтве тых часоў.

4.7 Крытэрыі ацэнкі вынікаў Вучэбнай дзейнасці студэнтаў

Адзнака	Паказальнікі адзнакі
1 (адзін)	Веданне студэнтам асобных фактаў, з’яў і тэрмінаў вивучаемай дысцыпліны.
2 (два)	Устойлівая фіксацыя ў памяці студэнта асобных фактаў, з’яў і тэрмінаў вивучаемай дысцыпліны.
3 (тры)	Аднаўленне студэнтам часткі праграмага матэрыялу па памяці. Ізаляванасць ведаў па асобных тэмах, персаналіях, крыніцах.
4 (чатыры)	Недастаткова сістэмнае ўсведамленне студэнтам вивучаемай дысцыпліны (ролі і месца ВНУ ў дзейнасці сучасных устаноў сацыякультурнай сферы, шляхоў і сродкаў засваення фальклору). Веданне даследчай і навукова-метадычнай літаратуры.
5 (пяць)	Усведамленне большай часткі праграмага вучэбнага матэрыялу (апісанне праблемага поля адукацыі шч ВНУ), веданне структуры аналізу навучання. Наяўнасць неістотных памылак.
6 (шесць)	Сістэмнае ўсведамленне большай часткі праграмага вучэбнага матэрыялу. Веданне асноўнай навуковай літаратуры і метадычнага фонду па дысцыпліне. Наяўнасць неістотных памылак.
7 (сем)	Поўныя, трывалыя веды. Разгорнутае апісанне і тлумачэнне аб’ектаў вивучэння, раскрыццё праблемадукацыі ў ВНУ, фармуліроўка вывадаў. Уменне аналізаваць вучэбны працэс. Наяўнасць адзінкавых неістотных памылак.
8 (восем)	Поўныя, трывалыя, глыбокія веды. Свабоднае аперыванне вучэбным матэрыялам дысцыпліны. Раскрыццё сутнасці тэарэтычных пытанняў, пацверджанне аргументамі і фактамі. Веданне асноўнай і дадатковай літаратуры па дысцыпліне. Наяўнасць адзінкавых неістотных памылак.

Адзнака	Паказальнікі адзнакі
9 (дзесяць)	<p>Усведамленне студэнтам працэсаў сацыяльна-карыснага выкарыстання адукацыі і веданне інавацыйных шляхоў і сродкаў яе ўдасканалення, асэнсаванне досведу па эстэтычнаму аздабленню навучання. Раскрыццё сутнасці тэарэтычных пытанняў, пацверджанне аргументамі і фактамі. Уменне аналізаваць структуру вучэбнага працэсу, карыстацца навукова-метадычнай літаратурай па акрэсленых пытаннях.</p> <p>Наяўнасць адзінкавых неістотных памылак.</p>
10 (дзесяць)	<p>Глыбокае асэнсаванне праблем арганізацыі вучэбнага працэсу ў ВНУ як навуковай галіны. Разуменне студэнтам агульнатэарэтычных пытанняў адукацыі ў ВНУ на сучасным этапе. Уменне прымяняць свае веды ў кантэксце прафесійнай дзейнасці, аналізаваць з'явы традыцыйнай духоўнай культуры з улікам набытых ведаў, карыстацца навуковай літаратурай па эстэтыцы і экалогіі культуры, праблемах і тэндэнцыях этнамастацкай адукацыі.</p>

Пералік рэкамендуемых сродкаў дыягностыкі

Для дыягностыкі прафесійных кампетэнцый, выяўлення ўзроўню засваення ведаў і ўменняў па дысцыпліне рэкамендаваны наступны інструментарый:

- падрыхтоўка прэзентацый;
- падрыхтоўка пісьмовых кантрольных работ (заданняў);
- напісанне рэфератаў па асобных раздзелах дысцыпліны;
- напісанне дакладаў на навуковыя канферэнцыі па асобных тэмах дысцыпліны;
- вуснае апытанне студэнтаў на семінарах па распрацаваных тэмах.

5. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

5.1 ТЫПАВАЯ ВУЧЭБНАЯ ПРАГРАМА ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ

1. Вусная народная творчасць. Раздзел 1. Тэорыя фальклору. Тыпавая вучэбная праграма па спецыяльнасці 1-18 01 01 Народная творчасць (па напрамках), напрамку спецыяльнасці 1-18 01 01-05 Народная творчасць (Фальклор), спецыялізацыі 1-18 01 01-05 01 Этнафоназнаўства // склад. Э.К. Дарашэвіч. – Мінск : БДУКМ, 2013. – 12 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

5.2 Рабочы тэматычны план па дысцыпліне

ФТБКСМ, 1 курс

Назвы раздзелаў і тэм	колькасць гадзін			
	усяго	лекцыі	семінары	КСРС
Уводзіны: Фальклор, яго адзнакі, асаблівасці, гісторыя	2	2		
1.Фалькларыстыка і яе раздзелы	2	2		
2.Метадалогія фалькларыстыкі, фалькларыстычныя школы і напрамкі	4	4		
3.Віды, жанры і паэтыка ўсходнееўрапейскага фальклору	4	4		
4. Збіранне фальклору	2	2		
5.Сістэматызацыя і выданне фальклору	4	4		
6.Этапы станаўлення фалькларыстыкі	4		4	
7.Фалькларыстыка і этнічная гісторыя беларусаў	4		4	
8.Фалькларыстыка і сямейныя традыцыі	4		4	
9. КСР па дысцыпліне (Выбітныя асобы сусветнай фалькларыстыкі)				6
10. Залік па дысцыпліне				
11. Рэвіталізацыя фальклору	4	4		
12. Постфальклор	2	2		
13. Этапы станаўлення постфальклору ў Беларусі	4	4		
14. Інтэнцыі прафесійнай дзейнасці фалькларыстаў	4	4		
15. Фалькларыстыка і спосабы адаптацыі	4		4	
16. Фалькларыстыка і традыцыйнае харчаванне	4		4	
17. Фалькларыстыка і традыцыйны светапогляд	4		4	
18. КСР па дысцыпліне (Выбітныя аб'яднанні сусветнай фалькларыстыкі)				6
19. Экзамен па дысцыпліне				
Усяго	68	32	24	12

5.3 Методыкі выкладання вучэбнай дысцыпліны

Этнамастацкая адукацыя – прыярытэт дзейнасці кафедры, абраны пад уплывам агульных патрэб сацыякультурнага жыцця, паколькі намаганні дзяржавы захаваць народную культуру ў характэрным для яе (вясковым) асяродку заўважны нават у *тэндэнцыях развіцця ўстаноў культуры ў краіне*. У Беларусі за прыпыненнем дзейнасці шэрагу клубаў з сярэдзіны 1990-х гг. да 2003 г. пачалі сваю дзейнасць 129 устаноў новага тыпу (табл.1). Менавіта для іх у свой час мадэлявалася падрыхтоўка спецыялістаў па напрамку «Фальклор» спецыяльнасці «Народная творчасць» ва БДУКМ.

Табліца 1 – Установы культуры Беларусі новага тыпу

Тыпы ўстаноў	Колькасць устаноў культуры новага тыпу ў вобласцях Беларусі на 2003 г.					
	Віцебская вобл.	Гомельская вобл.	Гродзенская вобл.	Магілёўская вобл.	Мінская вобл.	Брэсцкая вобл.
дамы фальклору	2	17 (5-вясковыя)	10	1	17 (12- вясковыя)	17 (16- вясковыя)
Разам 64 ўстановы						
дамы рамёстваў	21(20 – у рай- цэнтрах)	13 (4-вясковыя)	6 (2- вясковыя)	6 (1- вясковыя)	14 (10- вясковыя)	5 (4- вясковыя)
Разам 65 устаноў						

Колькасць такіх устаноў расце, а дзейнасць вядзецца вакол традыцыйнай матэрыяльнай культуры і фальклору. Сёння ў краіне ўтвораны скіраваны на этнамастацтва асветніцка-выхаваўчы комплекс, які мае праблемы з методыкамі працы і кадрамі. Склаўшуюся структуру трэба «напаўняць зместам» праз выпрацоўку адэкватных форм працы і забеспячэнне спецыялістамі. Як сведчыць вопыт у галіне практычнай фалькларыстыкі мяжы стагоддзяў (у першую чаргу – вопыт Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня», праца па правядзенні якога ўвесь час мацуецца падрыхтоўкай і працаўладкаваннем спецыялістаў з этнамастацкай адукацыяй у розных рэгіёнах Беларусі), гэтыя праблемы здольна вырашыць этнамастацкая адукацыя. Як прыклад удалага менеджмента сацыяльна арыентаванай этнамастацкай адукацыі варта ўзгадаць сітуацыю, калі ў сярэдзіне 2000-х БДУКМ адрэагаваў на змену прыярытэтаў, адкрыўшы факультэт традыцыйнай беларускай культуры і сучаснага мастацтва, кафедру этналогіі і фальклору, новыя спецыялізацыі па падрыхтоўцы фалькларыстаў-практыкаў.

Аднавадна нарматывам па ахове *нематэрыяльнай культурнай спадчыны (НКС)*, сучасныя фалькларысты павінны праводзіць дзейнасць па 3 напрамках: **ахоўную** (праца з носьбітамі НКС Беларусі ў мэтах іх падтрымкі і

стымуляцыі працэсу перадачы НКС паміж пакаленнямі); **этнакультурна-выхаваўчую** (праца з дзецьмі і моладдзю ў мэтах інтэгравання НКС у іх асяроддзе); **статыстычна-рэпрэзентатыўную** (маніторынг НКС, і інфармаванне пра яго вынікі). Напрацягу 2003 – 2009 гг. калектыў кафедры этналогіі і фальклору сумесна з супрацоўнікамі аддзела традыцыйнага мастацтва БелПК выпрацаваў адладжаную мадэль дзейнасці па перайманні НКС, укараніў яе ў навучальны працэс этнамастацкай адукацыі, у выніку чаго праводзілася дзейнасць па ўсіх трох напрамках.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

5.4 Метадычныя рэкамендацыі

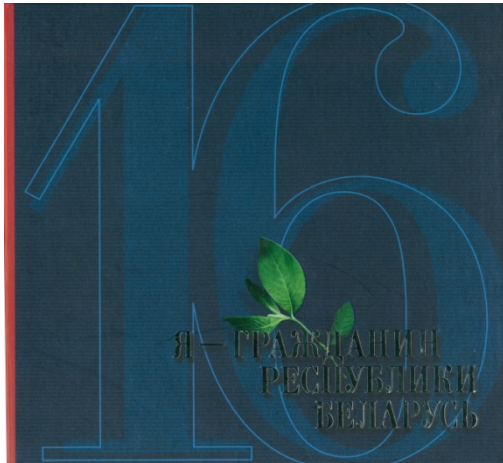
У ХХІ ст. дзеячы культуры і педагогі Ўсходней Еўропы паслядоўна шукаюць шляхі будовы мадэлі адукацыйнага працэсу на падмурку спадчыны мясцовых этнічных культур. Гэта заканамерна: даўней далучэнне да этнічнай культуры ладзілася ва ўмовах сям'і і суседскіх суполак, а зараз «этнізаваць» светасузіральна-паводзінныя стандарты дзяцей і моладзі спрабуюць з дапамогай этнакультурнага выхавання і этнамастацкай адукацыі. У межах этнакультурнага выхавання адбываецца *духоўнае ўдасканаленне асобы шляхам развіцця творчых здольнасцей дзіцяці сродкамі этнічнага мастацтва – фальклору яго этнасу. Этнамастацкая адукацыя – працэс, які забяспечвае этнакультурнае выхаванне педагагічнымі і кіруючымі кадрамі.*

У Расіі, краінах Балтыі і Скандынавіі этнакультурнае выхаванне і этнамастацкая адукацыя – дзяржаўная справа. Этнакультурныя цэнтры творчага развіцця працуюць па комплексных праграмах (з 7-гадовым навучаннем) з 1997 года. Яны прайшлі экспертную ацэнку і іх паспелі зацвердзіць Інстытут этнаграфіі народаў свету Расійскай акадэміі навук, Пецябургскі педагагічны ўніверсітэт, Інстытут тэатра, музыкі і кінематаграфіі. Выдаецца серыя «Выхаванне і дадатковая адукацыя дзяцей», каардынатарам якой з'яўляецца ўпраўленне выхавання і дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі Мінадукацыі Расіі (кіраўнік накірунку І.В. Каліш). Аналагічную працу ў Латвіі ладзяць Е. Mingaila Tautas makslas centras, Latvijas Kultūras akadēmijas. У Літве гэтым паспяхова займаюцца Lithuanian folk culture center, Lithuanian ethnic culture society.

Для адсочвання эфектыўнасці адукацыі сёння актыўна выкарыстоўваюць менеджмент яе якасці, які звязаны з аналізам адукацыі як тавара (паслугі) для яе спажыўцоў (студэнта і яго працадаўцы на рынку працы). Не апошнім паказчыкам якасці адукацыі з'яўляецца яе камерцыйны патэнцыял: рэнтабельнасць і прывабнасць для інвестраў. У этнамастацкай адукацыі асноўны інвестар – дзяржава, у меншай ступені – прыватныя асобы і прадпрымальнікі. Гэта – натуральна, паколькі «адукацыя – набыццё грамадскакарысных ведаў, уменняў і навыкаў», а прыярытэтныя перспектывы грамадскага жыцця і кадравае забеспячэнне сацыякультурных практык як умову іх дасягнення вызначаюць перадусім органы дзяржаўнага кіравання, а не прыватныя асобы. Мэта артыкула – прасачыць *інавацыйныя змены ў этнамастацкай адукацыі Беларусі пачатку ХХІ*

стагоддзя, абумоўленыя карэктыроўкай навучальнага працэсу для выканання запатрабаванняў яго інвестараў – дзяржавы і грамадства.

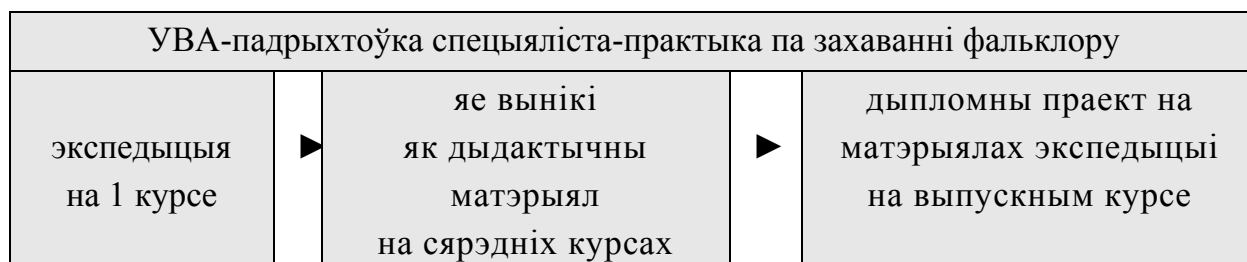
Ідэя пра тое, што фальклор – культурная спадчына Беларусі і дзейсны сродак патрыятычнага і этнакультурнага выхавання сёння актыўна выкарыстоўваецца дзяржавай. Напрыклад, з 2007 г., разам з пашпартамі 16-гадовым беларусам уручаюць выданне з мультымедычным дадаткам, дзе сярод фота шэдэўраў культуры Беларусі – фатаздымак дудароў (выканаўцаў на беларускай валынке) капэлы «Гуды» (мал. 1).

Малюнак 1 – Вокладка выдання «Я – грамадзянін Рэспублікі Беларусь», якое ўрачыста ўручаюць беларускай моладзі і фатаздымак капэлы «Гуды» з гэтага выдання

У сучасным вузкасפעцыялізаваным грамадстве кожным відам дзейнасці займаюцца мэтанакіравана падрыхтаваныя асобы. Працаваць з аўтэнтчным фальклорам ва ЎВА пачалі нядаўна. Адзін з першых досведаў у Беларусі – кафедра этналогіі і фальклору БДУКМ (2003). Яе дзейнасць мае канцэптуальны напрамак і выпрацоўвае адукацыйныя мадэлі для вышэйшай школы, якія б спрыялі захаванню і ахове каранёвай культуры краіны. Асноўныя інавацыйныя дасягненні прафесарска-выкладчыцкага складу кафедры на працягу 2003 – 2013 гг. : а) распрацоўка і паспяховае ўкараненне ў вучэбны працэс мадэлі вузаўскай падрыхтоўкі спецыяліста-практыка па захаванні фальклору; б) распрацоўка і ўкараненне адукацыйнай мадэлі кафедры практычнай фалькларыстыкі (мастацтва вуснай традыцыі).

Мадэль УВА-падрыхтоўкі спецыяліста-практыка па захаванні фальклору (мал. 1) акамулюе вопыт выкладання Санкт-Пецярбургскай акадэміі музыкі (кансерваторыі) імя М.А. Рымскага-Корсакава, Вільнюскай акадэміі музыкі, дзе аддзяленні этнамузыкалогіі (на якіх рыхтуюць «фалькларыстаў, якія спяваюць ці граюць» – як альтэрнатыву «этнографам-аналітыкам» і «стылізатарам-фальсіфікатарам» фальклору) існуюць шмат год і зараз іх досвед з асяродкаў УВА інтэгруецца ў асяродак музычных каледжаў і сацыякультурную практыку.

Малюнак 2 – Кафедральная мадэль падрыхтоўкі фалькларыста-практыка (2004)

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

5.5 Пералік выданняў і інфармацыйна-аналітычных матэрыялаў для вывучэння дысцыпліны вусная «Народная творчасць: тэорыя фальклору»

Асноўная

1. Бахтин, М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1965. – 527 с.
2. Белорусская этномузыкалогия : Очерки истории (XIX – XX вв.) / З.Можейко, Т.Якименко, Т.Варфоломеева и др.; под ред. З.Можейко. – Мінск : Тэхналогія, 1997. – 254с.
3. Восточнославянский фольклор: слов. науч. и нар. терминологии / Редкол.: К.П.Кабашников (отв. ред.) и др. – Минск : Навука і тэхніка, 1993. – 478 с.
4. Говард, М. Сучасная культурная антрапалогія / М. Говард ; пад рэд. П. Церашковіча. – Мінск : Тэхналогія, 1995. – 478 с.
5. Гусев, В.Е. Эстетика фольклора / В.Е.Гусев / АН СССР Ин-т. рус. литературы. – Л. : Наука, 1967. – 319 с.
6. Кабашнікаў, К.П. Методыка збірання беларускай народнай вуснапаэтычнай творчасці / К.П. Кабашнікаў / АН БССР Ин-т МЭФ. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978. – 47 с. : іл.
7. Можейко, З.Я. Календарно-песенная культура Белоруссии: Опыт системно-типологического исследования / З.Я. Можейко. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – 247 с.
8. Помнікі этнаграфіі: Методыка выяўлення, апісання і збірання / Бел. дабраахвотнае т-ва аховы помнікаў гіст. і к-ры. Сектар этнаграфіі ІМЭФ АН БССР; Пад рэд. В.К.Бандарчыка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1981. – 150с. : іл.
9. Рэкамендацыі па ахове, захаванні, пераемнасці і папулярызацыі беларускага аўтэнтчнага фальклору // Аператыўная інфармацыя па праблемах культуры і мастацтва. – Мінск, 2001. – 12 с.
- 10.Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання. Матэрыялы ІІІ Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі (г.п. Акцябрскі,

- 19–20 крас. 2006 г.) / аўт. праекта і ўклад. М.А. Козенка. – Мінск : БелДШК, 2006. – Вып. 2. – 210с.
11. Хейзинга, Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня / Й. Хейзинга; пер. с нидерланд. и примеч. В.В. Ошиса ; общ. ред. и послесл. Г.М. Тавризян. – М. : Прогресс : Прогресс-Академия, 1992. – 464 с.
12. Хвир, Н. Состояние и проблемы охраны нематериального культурного наследия Республики Беларусь / Н. Хвир // Аўтэнтычны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання : зборнік навуковых прац удзельнікаў III Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 29 – 30 красавіка 2009 г.) / БДУКМ ; рэдкал.: Мажэйка М.А. (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БДУКМ, 2009. – С. 34 – 35.
13. Чистов, К.В. Народные традиции и фольклор / К.В. Чистов. – Л. : Наука, 1986. – 274 с.

Дадатковая

1. Азадовский, М.К. История русской фольклористики / М.К. Азадовский /АН СССР; Отд-ние лит. и языка. – В 2 Т. – М.: Учпедгиз, 1958. Т.1. – 120 с.; 1963. Т.2. – 182 с.
2. Андреев, Н.П. Указатель сказочных сюжетов по системе Аарне / Н.П. Андреев / Гос. рус. геогр. о-во. Отд-ние этнографии. – Л. : Изв. Гос. рус. геогр. о-ва, 1929. – 120 с.
3. Гужалоўскі, А.А. Музеі Беларусі (1918–1941 гг.) / А.А. Гужалоўскі. – Мінск : Нац. арх. Рэсп. Беларусь, 2002. – 164, [1] с.
4. Пропп, В. Я. Собрание трудов: Морфология волш. сказки / В. Я. Пропп – М : Лабиринт, 1998г. – 512 с.
5. Пропп, В.Я. Исторические корни волшебной сказки / В.Я. Пропп. – СПб : Из-во С.-Петербургского гос.ун-та, 1996. – 366 с.
6. Фядосік, А.С. Прынцыпы класіфікацыі і выдання фальклорных твораў у шматтомным зводзе беларускай народнай творчасці ў параўнальным супастаўленні са звадамі іншых славянскіх народаў : Даклады /АН БССР Бел. кам-т славістаў / А.С.Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983.– 44 с.

5.6 Інфармацыйна-аналітычныя матэрыялы

1. Восточнославянский фольклор: словарь научной и народной терминологии / редакционная коллегия, Г.А. Барташевич, К.П. Кабашников (отв. редактор) – Мінск : Навука і тэхніка, 1993 г. – 478 ст.
2. Tillis, Steve. Rethinking Folk Drama / Steve Tillis. – Westport, Connecticut; London : Greenwood Press, 1999. – 226 p.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ